

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Sisäinen turvallisuusauditointi aikuiskoulutusoppilaitoksessa

Martiskainen, Mona-Kristiina

2012 Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu
Leppävaara

Sisäinen turvallisuusauditointi aikuiskoulutusoppilaitoksessa

Martiskainen Mona-Kristiina
Turvallisuusalan ko
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2012

Martiskainen, Mona-Kristiina

Sisäinen turvallisuusauditointi aikuiskoulutusoppilaitoksessa

Vuosi	2012	Sivumäärä	45
-------	------	-----------	----

Tutkimus käsittelee sisäistä turvallisuusauditointia oppilaitosympäristössä. Tutkimus on suoritettu autenttiossa ympäristössä. Työn tavoitteena on saada tutkimuksen kohteena olevan aikuiskoulutusoppilaitoksen hallinnollisen turvallisuuden osa-alue hallintaan sisäisen auditoinnin keinoin. Tutkimuksen tarve on käytännöllinen; tutkimustulokset palvelevat oppilaitoksen turvallisuusjohtamista ja esittävät yhden työkalun turvallisuuden hallinnalle oppilaitosympäristössä.

Tutkimuksen alussa on selvitetty tutkimuksen kohteena olevan oppilaitoksen turvallisuustoiminnan nykytila ja tavoitetila. Tavoitteeksi asetettiin KATAKRI hallinnollisen turvallisuuden elinkeinoelämän turvallisuustaso, koska se vastaa kokonaisvaltaisimmin oppilaitoksen kehittämistarpeeseen. Tutkimusmetodeina on käytetty havainnointia sekä kirjallisuuskatsausta. Tutkimuksen tuloksena on laadittu prosessimalli, joka kuvaa sisäistä auditointiprosessia oppilaitoksen sisällä. Tulokset on esitetty jatkuvan kehittämisen näkökulmasta hyödyntäen Demingin PDCA - syklimallia.

Oppilaitosten turvallisuusasiat ovat olleet mediassa vahvasti esillä. Tutkimuksessa todettiin, että turvallisuuden edistämiseksi ollaan valmiita tekemään työtä. Ongelmiksi muodostuvat kuitenkin aikaresurssit sekä selkeiden työkalujen ja päämäärien puute, jotka vaikuttavat negatiivisesti turvallisuuskulttuurin kehittymiseen.

Martiskainen, Mona-Kristiina

Internal security audit in an adult education centre

Year	2012	Pages	45
------	------	-------	----

This thesis focuses on how an adult education centre can prepare internally for a security auditing process. The purpose of this thesis is to achieve administrative security control by internal audit. Internal audit is based on the National Security Auditing Criteria KATAKRI and it is executed in an authentic learning institution environment. The need for this thesis is practical: research results serve security management in general and offer one tool to control security issues in the school environment.

The first section of this thesis presents the prevailing and the ideal security situation of the adult education centre. The target level was set at the recommended level of KATAKRI administrative security because it meets best the needs of the examined education centre. The research methods used are observation and literature overview. As a result, the thesis describes a model of an internal auditing process in an adult education centre. The results are presented from a continuing development point of view, utilizing the Deming PDCA (plan-do-check-act) cycle model.

Security matters of different learning institutes have recently had a great deal of media coverage. The results of this thesis show that education centres are ready to work for a better security level. However, problems occur due to lack of time resources, explicit tools or adequately defined goals. These weaknesses have a negative impact on the development of security culture.

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Työn tausta ja tarkoitus.....	7
	2.1 Viitekehys.....	8
	2.2 Keskeiset käsitteet ja määritelmät.....	9
3	Oppilaitoksen nykytila.....	12
	3.1 Lainsäädäntö ja muu normisto.....	12
	3.2 Oppilaitoksen turvallisuustoiminnan nykytilan kuvaus.....	14
4	Tavoitetason määrittäminen.....	16
	4.1 KATAKRIn elinkeinoelämän suositukset.....	17
	4.2 Hallinnollinen turvallisuus.....	17
5	Tutkimuksen toteuttaminen.....	18
	5.1 Tiedon kerääminen.....	19
	5.1.1 Kirjallisuuskatsaus.....	19
	5.1.2 Havainnointi.....	21
	5.2 Tiedon analysointi ja tulkinta.....	22
6	Tutkimuksen tulokset.....	24
	6.1 Kirjallisuusaineiston teemoittelu.....	24
	6.2 Havainnointiaineiston tyypittely.....	25
	6.3 Sisäisen auditoinnin prosesimalli.....	29
	6.3.1 Päätökset ja tavoitteiden asettelu.....	29
	6.3.2 Suunnittelu, työryhmän kokoonpano ja aikataulutus.....	30
	6.3.3 Materiaalin käsittely.....	31
	6.3.4 Toimintavaihe.....	32
	6.3.5 Tulosten tarkastelu.....	33
	6.3.6 Korjaustoimenpiteet.....	33
	6.3.7 Sisäinen auditointi.....	33
	6.3.8 Raportointi.....	33
	6.4 Tulosten luotettavuus.....	35
7	Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet.....	36
	Lähteet.....	38
	Kuvat.....	41
	Liitteet.....	42

1 Johdanto

Oppilaitosten turvallisuus on ollut viime aikoina vahvasti esillä mediassa. Yhteiskunnan muutokset ovat vaikuttaneet oppilaitoksiin ja uhat ovat erilaisia kuin 20 vuotta sitten. Oppilaitoksilta myös vaaditaan turvallisuuden saralla enemmän kuin 20 vuotta sitten, henkilökunnan työympäristö täytyy turvata, oppilaille tulee tarjota turvallinen oppimisympäristö ja huomiotta ei voida jättää myöskään huolehtivia vanhempia. Turvallisuuden edistämiseksi onkin käynnistetty useita eri hankkeita, kouluille on osoitettu nimikkopoliisit, kriisiohjeistuksia on päivitetty ja turvallisuussuunnitelmia on laajennettu. Yksittäisillä toimenpiteillä pyritään luomaan turvallisempaa toimintaympäristöä, mutta palvelevatko ne turvallisuuden kokonaishallintaa?

Suomen oppilaitosten työtä ohjaavat erilaiset lait, asetukset, määräykset ja ohjeistukset. Tässä työssä pyritäänkin saamaan selkoa tähän vaatimusten ja ohjeiden viidakkoon jäsentämällä turvallisuusjohtamista selkeämmäksi. Työssä on käytetty esimerkkinä erään aikuiskoulutusoppilaitoksen toimintaympäristöä, jossa haluttiin muutosta erityisesti hallinnollisen turvallisuuden osa-alueeseen. Työssä käsitellään oppilaitosturvallisuuden kehittämistä Kansallisen turvallisuusauditointikriteeristön (KATAKRIn) hallinnollisen turvallisuuden elinkeinoelämän suositustason mukaan.

Tässä työelämälähtöisessä opinnäytetyössä lopputuloksena esitetään prosessimalli, jota käyttämällä oppilaitokset voivat jäsentää turvallisuusjohtamistaan sisäisen auditoinnin keinoin. Työ etenee siten, että käsitteiden määrittelyn jälkeen kuvaillaan tutkimuksen kohteena olevan aikuiskoulutusoppilaitoksen vallitseva hallinnollisen turvallisuuden tila. Nykytilanteen kartoituksen jälkeen määritellään tavoitetila. Itse tutkimuksellinen osuus koostuu tutkimuksen toteuttamisesta, tutkimuksen tuloksista ja niiden analysoinnista. Työn lopussa on yhteenveto työstä sekä omaa pohdintaa työstä, työn kulusta ja lopputuloksista.

2 Työn tausta ja tarkoitus

Tämä työ on tutkimuksellinen opinnäytetyö. Tutkimuksen teorian havainnollistamisen kohteena käytetään aikuiskoulutusta tarjoavaa oppilaitosta, josta käytetään tässä työssä jäljempänä termiä oppilaitos. Opinnäytetyö palvelee vahvasti turvallisuusjohtamista, joka ei käsitteenä ole kovin selkeä eikä edes tarkasti määritelty. Tässä työssä turvallisuusjohtaminen käsite kuitenkin nähdään koko yritysturvallisuuden kentän hallintana. Erityisesti turvallisuusjohtamista työssä palvelee tavoitteiden asettelu. Tavoitteeksi on määritelty KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden elinkeinoelämän suositusosuuden kriteeristön täyttäminen. Matti Heikkilä toteaa tutkimuksessaan Toimintamallin luominen turvallisuusjohtamisen hallintajärjestelmäksi (2011, 8), että kokonaisvaltainen turvallisuustyö vaatii organisaatiolta selkeät perusteet, joiden lähtökohtana on yhtenäiset turvallisuuden johtamis- ja hallintajärjestelmät.

Tämän työn tavoitteena ei ole laatia yksittäistä normistoa tai säännöstöä turvallisuuden parantamiseksi, vaan työssä keskitytään siihen miten turvallisuuden hallintaa voidaan toteuttaa kokonaisvaltaisesti. Työn taustalla on saada oppilaitoksessa havaitut turvallisuuspuutteet hallintaan sekä omaksua edistävää turvallisuuskäyttäytyminen osana jokapäiväistä toimintaa. Opinnäytetyön ensimmäisenä tavoitteena on edistää oppilaitoksen turvallisuutta sisäisen auditoinnin keinoin. Työn toisena tavoitteena on saavuttaa oppilaitokselle ulkoinen auditointivalmius. Työn tuloksena laaditun prosessimallin tarkoitus on täten kaksitahoinen, toisaalta se kehittää oppilaitoksen hallinnollista turvallisuutta sisäisen auditoinnin keinoin ja toisaalta myös valmistaa ulkoiseen auditointiin.

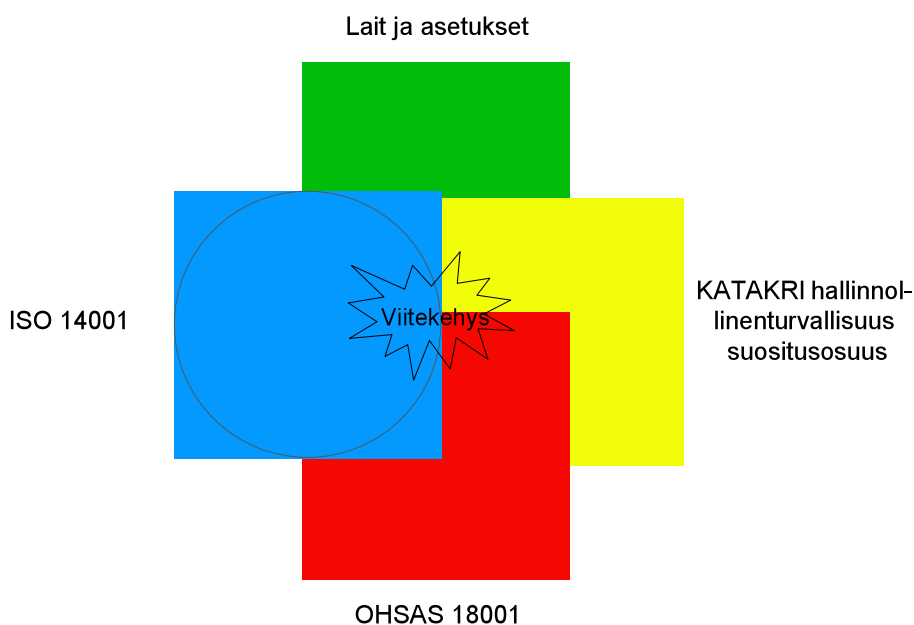
Edellä mainittujen seikkojen johdattelemana tehtiin tutkimus siitä, miten oppilaitoksessa voidaan omatoimisesti edistää turvallisuuden hallintaa sisäisen auditoinnin avulla. Tutkimuskysymystä muodostaessa valittiin tavoitetila, johon tuloksia voidaan verrata. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan käsitellä tavoitetilaksi asetettua KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden elinkeinoelämän suositusosuutta kysymys kysymykseltä vaan keskitytään prosessimallin luomiseen, joka mahdollistaa myös muiden tavoitetilojen asettamisen. Opinnäytetyössä ei oteta kantaa aikataulullisiin kysymyksiin ja prosessimallin käyttäminen jää oppilaitoksen omalle vastuulle.

Turvallisuuden kehittäminen on suunnitelmallista työtä. Kehitysalueiden kartoittamien ja tulosten analysointi ovat edellytyksenä sille, että turvallisuutta pystytään kehittämään ja turvallisuustyössä voidaan edetä loogisesti. Saadakseen kuvan kehityksestä ja suunnasta, yrityksen on hyvä auditoida toimintaansa säännöllisesti. (Heljaste, Korkiamäki, Laukkala, Mustonen, Peltonen & Vesterinen 2009, 11.)

Työn johtopäätökset ja prosessit pyritään raportoimaan siten, että ne ovat sovellettavissa myös muissa Suomen oppilaitoksissa. Turvallisuustyö on systemaattista ja tulee perustua kunkin oppilaitoksen omiin, kussakin yhteisössä yhteisesti sovittuihin arvoihin. Yksittäisten normistojen täyttäminen pelkästä sääntöjen noudattamisen velvoitteesta ei enää riitä. (Kreus, Pelkonen, Ranta, Turunen, Viitanen, & Vuoripuro 2010, 7.)

2.1 Viitekehys

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan standardeja ISO 14001, OHSAS 18001 sekä KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden elinkeinoelämän suositusosuutta. Johtoajatukseksi on, että eri kriteeristöjä tutkimalla ja yhteisiä piirteitä osoittamalla voidaan muodostaa teoreettinen prosessi sisäiselle auditoinnille. Sisäinen auditointiprosessi laaditaan oppilaitoksessa, joten viitekehyksessä on huomioitava myös tutkimuksen kohteena olevan oppilaitoksen toimintaympäristö. Työn viitekehys muodostuu täten opinnäytetyössä käytetyistä keskeisistä teorialähteistä, standardeista ISO 14001 ja OHSAS 18001 sekä tavoitetilasta eli KATAKRI elinkeinoelämän suositusosuuden auditointikriteeristöstä. Lisäksi viitekehyksessä on huomioitu voimassaoleva lainsäädäntö ja määräykset, jotka ohjaavat oppilaitosta.

Kuva 1 Opinnäytetyön viitekehys

2.2 Keskeiset käsitteet ja määritelmät

Suomen kielellä termi *turvallisuus* on ongelmallinen, koska se käsittää laajasti koko turvallisuuden kentän. Englannin kielellä *turvallisuus* jaetaan kahteen tyyppiin; safety ja security. Safety-termiä käytetään sellaisista onnettomuuksista sekä niiden ehkäisemisestä, jotka ovat inhimillisistä virheistä tai tahattomuudesta aiheutuneita. Security-käsite sitä vastoin sisältää rikollisen toiminnan ja vahingonteot, jotka ovat tahallisia ja suunnitelmallisia. (Reiman & Oedewald 2008, 20; Lanne 2007, 18.)

Tässä opinnäytetyössä näkökulmana on oppilaitoksen security-turvallisuus, jota ohjaa KATA-KRI-kriteeristö. On kuitenkin huomioitavaa, että kokonaisturvallisuus koostuu yritysturvallisuuden eri osa-alueista, ja nämä turvallisuuden eri osa-alueet limittyvät keskenään. Tämän opinnäytetyön viitekehykseen kuuluu olennaisesti laatustandardit, esimerkiksi OHSAS 18001-standardi, joilla on yhteys myös safety-turvallisuuteen.

Laadun määritelmä on erilainen riippuen siitä, miltä kannalta termiä katsellaan ja keneltä asiaa kysytään. Von Baghin mukaan (2000, 9) laatu voidaan käsittää asetettujen vaatimusten saavuttamisena tai niiden ylittämisenä. Leppänen (2006, 25) määrittelee laadun asiakkaan kokeman hyödyn ja kustannuksen suhteena. Leppänen (2006, 25 - 26) toteaa kirjassaan, että laatu- ja turvallisuusajattelu ovat lähellä toisiaan tähdäten häiriöttömään prosessiin, ja täten muodostaen oleellisen osan yritystoimintaa. Laadun ja turvallisuusjohtamisen yhteyden on todennut myös Reiman & Oedewald (2008, 66), Kuusisto (2000, 32) ja Miettinen (2002, 47). Yritysten ja yhteisöjen laatu järjestelmien tueksi ja mittaamisen apuvälineeksi on laadittu laatustandardit, jotka määrittävät ne vaatimukset, jotka tulee täyttää standardin saavuttamiseksi (von Bagh 2000, 10).

Standardien mukaisesti yrityksellä on mahdollisuus arvioida ja sertifioida organisaation johtamisjärjestelmiä (OHSAS 18001:fi 2007, 8). Miettinen toteaa kirjassaan Yritysturvallisuuden käsikirja (2002, 47), että ISO laatustandardisarjan pohjalta yritys saa erinomaisen pohjan yritysturvallisuuden hallintajärjestelmän toteuttamiseksi. Standardeja on paljon erilaisia, mutta tätä työtä ohjaavat oppilaitoksen saavuttamat standardit OHSAS 18001: 2007 ja ISO 14001: 2004.

OHSAS 18001:2007

Occupational health and safety management systems (OHSAS) on Työterveys- ja työturvallisuuden (TTT) sarjaan kuuluva standardi. Standardi on laadittu yritysten TTT- toimintojen arvioimiseksi. Lisäksi standardi tuo yritykselle varmuutta siihen, että lakisääteiset ja toimintapolitiikkaan liittyvät TTT- vaatimukset tulevat täytetyksi johtamisjärjestelmän kontekstissa. OHSAS- standardi sisältää TTT- johtamisjärjestelmän vaatimukset organisaation koosta riip-

pumatta, tavoitellen asetettuja päämääriä organisaatiossa laaditun toimintapolitiikan mukaan. (OHSAS 18001:2007, 8 - 10.)

ISO 14001:2004

ISO 14001:2004 standardi määrittelee ne kansainväliset säädökset, jotka ovat ympäristöjärjestelmistä asetettu. Standardin vaatimusten mukaan organisaation tulee hallita lakisääteiset ja muut vaatimukset ympäristön kannalta katsoen. Standardi käsittää siis ympäristönäkökulman toimintapolitiikan ja tavoitteet. (ISO 14001:2004, 10.)

Turvallisuusjohtamisjärjestelmä

Turvallisuusjohtamisjärjestelmä on järjestelmällinen prosessi, joka huomioi turvallisuuteen liittyvät seikat. Turvallisuusjohtamisjärjestelmä- termillä ei ole yhtä ainoaa vakiintunutta määritelmää. Tässä työssä turvallisuusjohtamisjärjestelmällä tarkoitetaan sellaista johdettua prosessia, joka ei ole yksittäinen osa tai pala yrityksessä tai organisaatiossa, vaan se on osa normaalia johtamista turvallisuuden näkökulmasta. (ks. Kerko 2001, 32; Levä 2002, 35 - 36.)

Turvallisuusjohtamisjärjestelmä nähdään siis erilaisten osien, esimerkiksi resurssien, toimintapolitiikkojen ja henkilöstön toiminnan, summana. Turvallisuusjohtamisjärjestelmiä ovat mm. ISO 14001- standardi, OHSAS 18001- standardi sekä KATAKRI- kriteeristö. (ks. Levä 2003, 38 - 39.)

Kansallinen auditointikriteeristö KATAKRI

KATAKRI pyrkii yhtenäistämään viranomaistoimintoja turvallisuusauditointeja suorittaessa. Vaikka kriteeristö onkin alun perin suunniteltu viranomaiskäyttöön, juuri ilmestyneessä KATAKRI II versiossa on lisäyksenä elinkeinoelämän suositustason vaatimukset, joita pidetään myös tavoitetasona tässä opinnäytetyössä. Kriteeristö sisältää elinkeinoelämän suositustason lisäksi kolme muuta tasoa; perustason, korotetun tason ja korkean tason. KATAKRI on jaettu neljään osaan; hallinnollinen turvallisuus, henkilöstöturvallisuus, fyysinen turvallisuus ja tietoturvallisuus. KATAKRIn elinkeinoelämän suositustaso on laadittu yrityksille ohjaamaan omaehtoista turvallisuuden edistämistä. (KATAKRI 2011, 3 - 4.)

Käytännössä organisaation tulee ensin määrittää tavoitetaso, jonka vaatimukset se haluaa täyttää. Tämän jälkeen voidaan aloittaa kysymyspatterien läpikäynti (auditointi) jokaisesta osasta kerrallaan. Mikäli organisaatio ei täytä asetettuja vaatimuksia, ryhdytään tarvittaviin, KATAKRIn määriteltyihin toimenpiteisiin.

KATAKRIn turvallisuusjohtamiseen sisällytetyt osa-alueet ovat turvallisuuspolitiikan laatiminen, riskien tunnistaminen ja kontrollointi, turvallisuustavoitteiden asettaminen, turvallisuus-

dokumentaatio, jatkuvuuden varmistaminen onnettomuustilanteissa, turvallisuuskoulutus sekä johdon katselmukset ja arviointi. (KATAKRI 2011, 7.)

Auditointi

Auditointi on prosessi, jossa arvioidaan käytännön toteutuksen ja kriteeristön täyttymistä (OHSAS 18001:2007, 14). Tarkoituksena on siis puolueettomasti verrata, onko organisaation toiminta vertailukriteerien mukaista. Vertailukriteereinä voivat olla esimerkiksi jo mainitut ISO- standardit tai KATAKRIn asettamat elinkeinoelämän vaatimukset. Auditointia ei pidä nähdä syyllisten etsimisenä, vaan ennemminkin johdon työkaluna kehittää toimintoja valittujen kriteeristöjen mukaisesti. Auditoinnilla voidaan katsoa olevan myös koulutuksellinen ja kommunikaatiota edistävä vaikutus organisaation työntekijöihin, kun heidän mielipiteitään kuunnellaan ja heillä on mahdollisuus esittää parannusehdotuksia toimintaan. (von Bagh 2000, 73 - 74.)

Auditointi jaetaan Reiman ja Oedewaldin (2008, 343) mukaan kolmeen osaan; sisäiseen arviointiin, ulkoiseen arviointiin ja vertaisarviointiin. Sisäisen arvioinnin suorittaa organisaatioon kuuluva taho, ulkoinen arviointi suoritetaan ulkoisen tahon puolesta ja vertaisarvioinnin auditointi tapahtuu vastaavanlaisesta organisaatiosta tulevan henkilön toimesta.

Turvallisuusauditointi

Reiman ja Oedewald (2008, 343- 344) määrittelevät turvallisuusauditoinnin turvallisuusjohtamisjärjestelmän vahvuuksien ja heikkouksien kartoittamisena. Turvallisuusauditoinnin tarkoituksena on täten tunnistaa ja arvioida tarkasteltavan organisaation vaaranpaikat ja uhkat sekä vahvuudet ja mahdollisuudet. Turvallisuusauditoinnin tarkoituksena ei ole pelkästään osoittaa epäkohtia, vaan myös vahvuuksia, joita voidaan kehittää edelleen.

Auditointivalmius

Auditointivalmiudella tarkoitetaan niitä saavutettavia ominaisuuksia tai asioita, jotka organisaation tulee hallita, voidakseen suorittaa auditoinnin KATAKRIn elinkeinoelämän tavoitteiden mukaan. Auditointivalmius todennetaan sisäisellä auditoinnilla, jolla pyritään löytämään kehittämisen kohteet ennen kuin käynnistetään ulkoinen auditointi. (ks. Oulun yliopiston laatu-työ 2009; von Bagh 2000, 77.)

Oppilaitos ja aikuiskoulutus

Tilastokeskuksen määritelmän mukaan oppilaitoksella tarkoitetaan sellaista yksikköä, jolla on johtaja (esim. rehtori) ja jonka alaisuudessa toimii henkilökuntaa (esim. opettajat). Oppilaitoksella on asiakirjojen laatimisvelvoite. Toimintaa ohjaa ja säätelee lait sekä asetukset. Oppilaitoksen opiskelijat on rekisteröity ja opinnoissa noudatetaan opetussuunnitelmaa. Toimintaa valvotaan ja rahoitetaan viranomaisen toimesta. (Tilastokeskus 2012.)

Aikuiskoulutus on opetuksen järjestämistä aikuisille. Aikuiskoulutuksen tunnusmerkistönä on, että opetus on suunniteltu nimenomaan aikuisille ja usein jo työelämässä toimiville henkilöille (Tilastokeskus 2012). Tässä työssä aikuiskoulutuksella tarkoitetaan ammattikoulutusoista koulutusta, jota tarjoaa oppilaitos, joka on erikoistunut aikuiskoulutusten tarjoamiseen, ts. aikuisoppilaitos.

3 Oppilaitoksen nykytila

Tutkimuksen kohteena oleva oppilaitos on toisen asteen koulutuksia tarjoava aikuisoppilaitos. Oppilaitoksen valikoimaan kuuluu usean eri alan perus- ammatti- ja erikoisammattitutkintoja sekä niihin valmistavaa koulutusta. Oppilaitoksessa on myös mahdollista osallistua lyhyemmille kursseille ja seminaareihin. Yksilökoulutuksen voi suorittaa eri tutkinto- ja koulutusmuodoissa. Yritykset voivat kehittää henkilökunnan osaamista yritysکوhtailla kursseilla sekä muilla ammattitaitoa täydentävillä koulutuksilla.

Oppilaitosten toiminta nojaa Suomen lainsäädäntöön ja muihin olemassa oleviin ohjeistuksiin. Lainsäädännöllä pyritään varmistamaan yhtäläinen toiminta, varmistamaan turvallinen oppimis- ja työympäristö oppilaitoksessa toimiville sekä selventää vastuualueita. Oppilaitosten toimintaan vaikuttaa myös kunta- ja aluekohtaiset toimintaohjelmat ja ohjeistukset sekä omat, vapaaehtoisuuteen perustuvat, toimintaa ohjaavat toimintajärjestelmät.

3.1 Lainsäädäntö ja muu normisto

Oppilaitosympäristön turvallista toimintaa ohjaa ennen kaikkea voimassaoleva lainsäädäntö. Lainsäädäntö määrittelee sen, mitä toimenpiteitä tulee tehdä turvallisuuden eteen, on kyse sitten palo- ja pelastusturvallisuudesta tai työsuojelusta. Henkilökunnan toiminnan kannalta oleellista on tuntee nämä lait, asetukset sekä muut viranomaisten antamat ohjeistukset, sekä noudattaa niitä jokapäiväisessä toiminnassaan. Lakien tuntemus on yksi viranhaltijan (opettaja, rehtori) vastuualue. Oma toimintaa koskevien lakien tunteminen korostuu entisestään johtotehtävissä. (Halinen, Gayer, Ihalainen, Ilmarinen, Lemmetty, Lindroos, Manninen, Nummelin, Salonen & Toppari 2003, 9-10.)

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011) 1 § ja pelastuslaki (379/2011) 14 § velvoittavat omatoimiseen varautumiseen. Pelastuslain 15 § (379/2011) velvoittaa myös, että kouluihin, oppilaitoksiin ja muihin vastaaviin opetuksessa käytettäviin tiloihin on laadittava pelastussuunnitelma. Tutkimuksen kohteena olevassa oppilaitoksessa on pelastussuunnitelma, jossa on huomioitu pelastussuunnitelman lakisääteinen sisältö. Lisäksi pelastussuunnitelmaan

on yhdistetty OHSAS- standardin edellyttämä TTT- toimikunnan tehtävien kuvaus ja tehtävien jako sekä ympäristöasioiden huomioiminen ISO 14001- standardin mukaan.

Terveysturvallisuuslain (1326/2010) 2 §:ssä säädetään työnantajan velvollisuudesta järjestää työntekijöilleen työterveyshuolto. Lain tarkoituksena on ehkäistä ja torjua työstä ja työolosuhteista johtuvia terveysvaaroja ja -haittoja. Työturvallisuuslaki (738/2002) määrää työnantajan yleisestä huolehtimisvelvoitteesta 8 §:ssä. Työturvallisuuslaki sisältää velvollisuuden huolehtia tarpeellisin toimenpitein työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Em. lain mukaan työnantajan on tehtävä vaadittavat toimenpiteet estääkseen mahdolliset haitta- ja vaaratekijät. Lisäksi työturvallisuuslain 10 § säättää työn vaarojen selvittämisestä ja arvioinnista tarkemmin.

Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) 28 § sekä perusopetuslaki (628/1998) 29 § määräävät oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön. Edellä mainitut lait määräävät myös, että opetuksen tarjoajan on laadittava suunnitelma väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän varalle sekä valvottava suunnitelman noudattamista ja toteutumista.

Laki yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004) säättää 3 §, 4 § ja 5 §:ssä mitä henkilötietoja työnantaja voi kerätä, millä valtuuksilla ja miten tietoja tulee käsitellä. Laki määrittelee myös ne valtuudet, jotka koskevat valvontaa (mm. kameravalvontaa, sähköposteja ja soveltuvuusarviointitestejä). Myös henkilötietolaissa (523/1999) on tarkoituksena toteuttaa yksityisyyden suojaa henkilötietojen käsittelyssä. Henkilötietolaissa käsitellään ne vaatimukset, joita tulee noudattaa kaikessa henkilötietojen käsittelyssä. Henkilötietolaissa 1 § 1 momentissa määritellään henkilötietojen käsittelyn ja henkilörekisterin määritelmät. Rekisterinpitäjän on henkilötietolain (523/1999) 10 § mukaan laadittava henkilötiedoista rekisteriseloste, josta ilmenee rekisterin pitäjän tiedot, rekisterin olemassaolon syy, kuvaus rekisteröityjen ryhmästä, tietojen luovuttamisesta sekä miten rekisterin tiedot on suojattu.

Vuoden 2012 alussa (1.1.2012) astui voimaan uusi lainsäädäntö koskien opiskelijoiden soveltuvuuden ratkaisuja (nk. SORA-lainsäädäntö). Tuolloin muutettiin myös ammatillista koulutusta ja ammatillista aikuiskoulutusta koskevia lakeja. Lakimuutoksella on tarkoitus lisätä kouluympäristöjen turvallisuutta sekä kasvattaa koulutuksenjärjestäjän oikeuksia puuttua opiskelijoihin liittyviin turvallisuusasioihin. Muutetulla lailla pyritään vaikuttamaan erityisesti esimerkiksi liikenneturvallisuuteen, opiskelu- ja työyhteisöturvallisuuteen sekä eri koulujen väliseen tiedonsaantiin. Uusi lainsäädäntö koskee mm. opiskeluoikeuden peruuttamista ja palauttamista, huumausainetestausta ja kurinpittoa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012).

Oppilaitosten on huomioitava myös muut normit ja ohjeistukset, jotka ovat eri kunnissa erilaiset. Helsingin kaupunki on laatinut turvallisuussuunnitelman vuosille 2011 - 2014. Turvalli-

suussuunnitelma ei ole lakisääteinen, mutta se perustuu suosituksiin ja tavoitteena on eri toimijoiden yhteistyö turvallisuustyössä. Paikallisella turvallisuussuunnitelmalla on yhteys mm. kansallisiin turvallisuusstrategioihin, Suomi on Euroopan turvallisimma maa vuonna 2015, sekä lakisääteisiin vaatimuksiin, kuten valmiussuunnitteluun. (Helsingin kaupungin turvallisuussuunnitelma 2011 - 2014, 4 - 5).

Jotta organisaatio pystyy toimimaan lain edellyttämällä tavalla, vaatii se avukseen toimivan turvallisuusjohtamisjärjestelmän. Turvallisuusjohtamisjärjestelmä on tärkeä paitsi turvallisuuden näkökulmasta, se on myös liiketoimintaa tukeva osa-alue. Ilman toimivaa turvallisuusjohtamisjärjestelmää yrityksen muutoksenhallintakyky heikkenee. Myös yhteistyö sopimus-kumppaneiden kanssa saattaa vaarantua vajaiden tai olemattomien prosessien myötä. Viranomaisyhteistyön helpottamiseksi ja uskottavuuden vuoksi organisaation turvallisuudesta vastaavien henkilöiden tulee olla tietoisia turvallisuuteen liittyvästä lainsäädännöstä. (Kerko 2001, 32.)

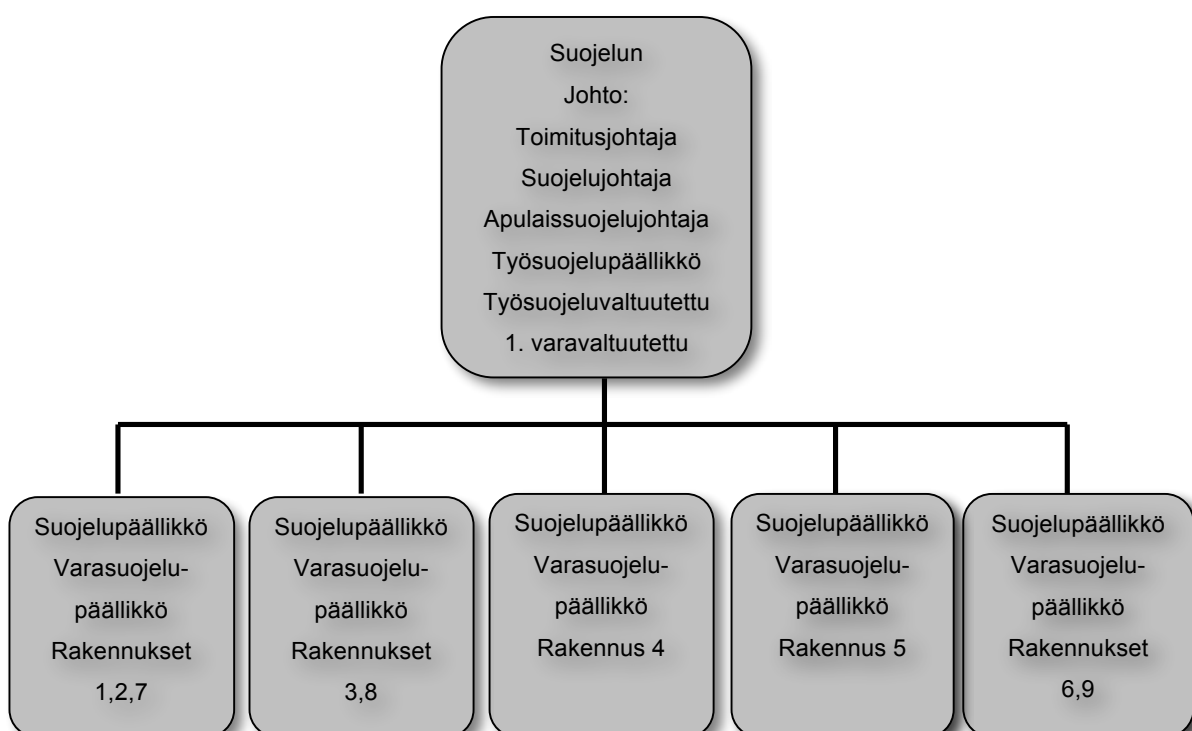
3.2 Oppilaitoksen turvallisuustoiminnan nykytilan kuvaus

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen kohteena olevan oppilaitoksen nykytilaa. Oppilaitoksen toimintaa ohjaavat eri toimintajärjestelmät. Toimintajärjestelmät käsittelevät oppilaitoksen ympäristöturvallisuustoimintaa sekä työterveys- ja turvallisuustoimintaa. Toimintajärjestelmät asettavat raamit näille turvallisuuden osa-alueille oppilaitoksessa, sekä ohjaavat oppilaitoksen turvallisuustoimintaa.

Oppilaitoksen turvallisuustoiminta perustuu akkreditoituihin sertifiointeihin, johtamisjärjestelmiin, ja henkilökunnan sekä oppilaiden toimintaan. Tällä hetkellä oppilaitos pitää hallussaan sertifikaatteja OHSAS 18001:2007, ISO 9001:2008 ja ISO 14001:2004. Kohdeoppilaitos on omaksunut kaikki edellä mainitut standardit osana avointa ja yrityskohtaista koulutusta sekä kehitysohjelmia ja tutkintoja. Standardit muodostavat oppilaitoksen toimintapolitiikan. Jokainen oppilaitoksen toimintapiiriin kuuluva henkilökunnan jäsen, ulkopuoliset asiantuntijat mukaan lukien, on veloitettu huolehtimaan toiminnan laadusta, työturvallisuudesta ja ympäristöstä.

Työterveys- ja turvallisuustoiminta kattaa henkiset rasitustekijät, työsuojelun, vaarojen ja tapaturmien ennaltaehkäisyn sekä väestönsuojelun, jotka ovat OHSAS 18001 standardin mukaisia. Työterveys- ja turvallisuustoiminta koskee kaikkia osapuolia; työntekijöitä, työnantajaa, opiskelijoita sekä ulkopuolisia asiantuntijoita. Tavoitteiden saavuttamiseksi oppilaitoksessa on otettu käyttöön kehittämisohjelma, joka on osa laajempaa kokonaissuunnittelua. Oppilaitos on jaettu suojelualueisiin työterveys- ja turvallisuustoiminnan jäsentämiseksi. Oppilaitoksessa kerätään tiedot suojelualueittain tarvittavista toimenpiteistä, sattuneista vaara-

tilanteista sekä muista asiaan liittyvistä tarpeista. Suojelualueiden tiedot laaditaan yhtenäiseksi raportiksi, kehittämisohjelmaksi, joka käsitellään työterveys- ja turvallisuusyhteiskokouksessa ja kehittämisohjelma hyväksytään budjetoinnin yhteydessä. Työterveys- ja turvallisuustoiminnan kokoonpano on kuvattu organisaatiokaaviolla (Kuva 2). Kehittämisohjelman seuranta on järjestetty suojelualueittain. Työterveys- ja turvallisuustoimintaa johtaa ja organisoii suojelun johto ja suojeluvastuut on jaoteltu rakennuksittain suojelualueisiin eli työterveys- ja turvallisuustoimikuntiin. Työterveys- ja turvallisuusorganisaation tehtävät ja vastualueet on määritelty ennalta.

Kuva 2 Oppilaitoksen Työterveys- ja turvallisuusorganisaatio

Oppilaitoksen asiakas- ja sidosryhmäkeskeisyys näkyvät toiminnan ja tuotteiden/palveluiden kehittämisenä sekä asiakaslähtöisenä suunnitteluna, ja nämä on myös otettu osaksi toimintapolitiikan sisältöä. Toimintapolitiikkaa mitataan tuloskorttien avulla ja tulosten perusteella tehdään tarvittavat toimenpiteet.

Ympäristöstä huolehtiminen on osa oppilaitoksen toimintapolitiikkaa. Ympäristön kuormittuminen, arvioiminen ja haittojen minimointi on osa toimintapolitiikkaa, jonka tavoitteena on edistää ympäristömyönteistä ajattelua oppilaitoksen toiminnassa. Ympäristömyönteisyyttä pyritään edistämään esimerkiksi tiedottamisella ja tietoisuuksilla.

4 Tavoitetason määrittäminen

Jotta toimintaa voidaan kehittää, täytyy asettaa jokin päämäärä, mihin tähdätään. Tässä luvussa käsitellään tavoitetason määrittely sekä annetaan perustelut valitulle tavoitteelle.

Oppilaitosten avoimen luonteen ja vapaan liikkumisen myötä syntyy tilanteita, jotka saattavat vaikuttaa oppilaitoksen kokonaisturvallisuuteen negatiivisesti, esimerkiksi väärinkäytöksiä tai luvattomana kulkuna. Korkeakoulun turvallisuuskäsikirjassa - vakavien henkilöriskien hallinta (2010, 8) esitetään, että turvallisuus on yhdistelmä subjektiivista tunnetta ja objektiivisia teknisiä ratkaisuja. Yhdistelmän kokonaisvaikutus on yksilöllistä, ja täten myös turvallisuus syntyy yksilöllisesti. Turvallisuuskäsityksen on kuitenkin perustuttava realismiin ja todellisiin uhkiin, muuten turvallisuustyöltä katoaa pohja.

Matti Waitinen toteaa tutkimuksessaan Kumppanuudella turvallisuuteen- helsinkiläisten koulujen turvallisuuskulttuurin kehittäminen (2005, 13), että oppilaitosten turvallisuutta on pidetty itsestään selvänä asiana riippumatta siitä, sijaitseeko se kaupungissa vai maaseudulla. Oppilaitosten toiminnassa korostuu avoimuus ja jo legendaariseksi muodostunut koko Suomea hyvin kuvaava, mutta harhaanjohtava ”lintukoto” - mentaliteetti.

Oppilaitosturvallisuus yleisesti on ollut viime aikoina sekä viranomaisten että oppilaitosympäristössä toimivien henkilöiden huomion kohteena. Vuonna 2006 käynnistyi projekti Tavoitteena vaaraton koulu yhteisö Tykesin (Työelämän kehittämisohjelma) rahoittamana (Tekes 2008). Vuonna 2009 Sisäasiainministeriö asetti oppilaitosten turvallisuustyöryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää oppilaitosten nykytilaa turvallisuuden näkökulmasta sekä kehittää turvallisuutta edistäviä toimenpiteitä (2010, 2). Seuraavana vuonna 2010 Opetushallitus asetti työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia kouluille ja oppilaitoksille turvallisuusopas (Iivonen 2011). Erilaisten projektien ja työryhmien lisäksi oppilaitosten turvallisuustyötä on myös kehitetty verkostoitumisella. Vuonna 2010 syntyi Oppilaitosten turvallisuuskulttuurin kehittämisverkosto (OPTU-KE), jolla pyritään edistämään oppilaitosten turvallisuuskulttuuria esimerkiksi tiedonvälityksellä sekä tutkimus- ja kehittämistyöllä (Oppilaitosten turvallisuuskulttuurin edistämisyhteistyö).

Sisäasiainministeriön Oppilaitosten turvallisuus (2010, 6) työryhmän raportin mukaan yhteiskunnan muuttuminen ja oppilaitosten ulkopuolelta tulevat turvattomuutta aiheuttavat riskitekijät luovat paineita koulujen toimintaan. Kaikkein oppilaitokset eivät yksin pysty, mutta toimintatapoja muuttamalla pystytään edesauttamaan turvallisuutta sekä kehittämään toimintakykyä poikkeustilanteissa. Oppilaitosten turvallisuusraportissa (2010, 3) myös todetaan, että turvallisuus on yhteistyötä ja jokaisella on vastuu osaltaan ylläpitää ja kehittää turvallisuutta.

4.1 KATAKRIn elinkeinoelämän suositukset

KATAKRIn soveltamisesta aikuisoppilaitoksissa ei ole tehty aiempia tutkimuksia. KATAKRIn ensimmäinen versio (2009) on laadittu alun perin viranomaisille auditointityökaluksi, jolla pystytään todentamaan yrityksen turvallisuustaso määritetyn tason mukaan. KATAKRIn uudessa versiossa (2011) lisäyksenä on elinkeinoelämän suositustaso, jolla yritykset voivat kehittää omaehtoista turvallisuustyötä (2011, 4).

Kuten alussa on todettu, oppilaitos voi olla myös yritys, ja täten toiminnassa on huomioitava myös yritysturvallisuuden toimintakenttä. Yritysturvallisuus käsittää kaikkien turvallisuusasioiden kokonaisuuksien hallinnan ja toteutuksen. Yritysturvallisuuden ennaltaehkäisevällä toiminnalla pyritään suojaamaan mm. yrityksen henkilökuntaa, omaisuutta, tietoa ja mainetta. Kilpailukyky ja turvallisuus tulisi nähdä toisiaan täydentävinä elementteinä; turvallisuustyöllä parannetaan yrityksen valmiutta häiriöttömään toimintaan ja täten häiriönsietokyky, ulkoinen yrityskuva ja kilpailukyky paranevat. Yritysturvallisuus tulisi nähdä osana yrityksen jokapäiväistä toimintaa ja turvallisuustason täytyy olla jollakin tapaa mitattavissa. (Kesäläinen 2010, 3.)

Käytännössä KATAKRIn elinkeinoelämän suositusten täyttäminen tuo yritykselle (oppilaitokselle) lisäarvoa paitsi asiakkaiden silmissä, se myös tuo kustannushyötyä ja parantaa liiketoiminnan eri mahdollisuuksia. KATAKRIn perusvalmiudet täyttämällä yrityksellä on mahdollisuus vastata nykyajan ja tulevaisuuden auditointivaatimuksiin. Turvallisuus ja kustannushyödyt on paradoksaali yhdistelmä, koska kustannuksia ei juuri synny, mikäli riskit ovat hallinnassa. Täten on luonnollisesti vaikea todentaa, miten paljon yritys on hyötynyt turvallisuustyöstä. Kustannushyöty voidaan kuitenkin osoittaa yrityksen kyynä toipua nopeasti häiriötilanteissa, valmiutena vastata toisen osapuolen auditointivaatimuksiin sekä edelleen kyynä kehittää yrityksen turvallisuustyötä yhteiskunnan vaatimusten mukaan. (Kesäläinen 2010, 4-5.)

4.2 Hallinnollinen turvallisuus

KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden ja turvallisuusjohtamisen osa-aluetta käsitellään turvallisuuden johtamisjärjestelmän eri osa-alueiden kautta (KATAKRI 2011, 7). Turvallisuuden johtamisesta koulussa vastaa rehtori tai rehtoriin rinnastettavissa oleva henkilö, esimerkiksi toimitusjohtaja. Tärkeää on, että kaikki työyhteisön toimijat ponnistelevat yhteisen tavoitteen eteen ja jokainen tiedostaa vastuunsa päivittäisessä turvallisuuden ylläpidossa. Turvallisuuden johtaminen tulisi mieltiä jokaisessa oppilaitoksessa erikseen; yhdelle koululle sopiva johtamismalli ei välttämättä ole soveltuva toiselle opinahjolle. (Kreus, ym. 2010, 8-10.)

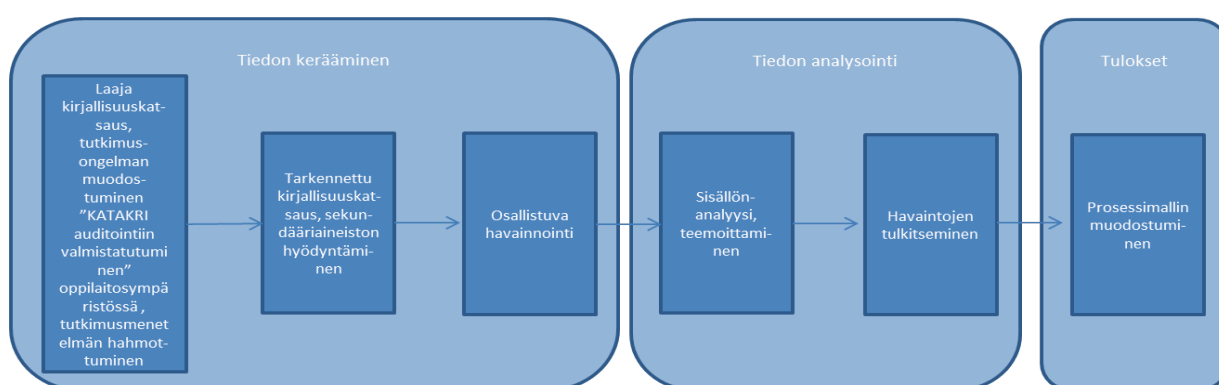
Tunnistamatonta riskiä vastaan ei voida varautua. Riskien hallinta on yksi KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden osa-alueen kulmakivistä. Riskien hallinta on vaatimuksena myös mm. pelastussuunnitelmassa (pelastuslaki 379/2011) sekä työturvallisuuslaissa (738/2002).

Heikkilän tutkimuksessa (2011, 56 - 57) esitettyjen johtopäätösten mukaan KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden osa-alueen toimintamallin käyttökelpoisuus oppilaitosympäristössä todettiin hyväksi. KATAKRIn kriteeristön perusteella kukin organisaatio kykenee rakentamaan arvoperustaisen turvallisuusjohtamisen hallintajärjestelmän, joka edesauttaa kokonaisvaltaista turvallisuuden organisointia. Lisäksi Heikkilä totesi (2011, 57), että kriteeristön avulla vastualueet pystyttiin selkeyttämään, mikä taas edelleen palvelee ulkoisten sidosryhmien kanssa tehtävää yhteistyötä.

KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden osa-alue alkaa kysymyksellä turvallisuuspolitiikan tilasta (A101.0, 8). Turvallisuuspolitiikan muodostamisella on tärkeä osa oppilaitoksen kokonais-turvallisuutta. Turvallisuuspolitiikan laatimisella varmistetaan paitsi johdon sitoutuneisuus, vaikutetaan myös turvallisuustyön jatkuvuuteen ja pitkäjänteisyyteen. (Heljaste ym. 2008, 12).

5 Tutkimuksen toteuttaminen

Remes & Sajavaara (2007, 119) toteavat, että tutkimuksen kohteen ja menetelmien valintaan ei ole yhtä tyhjentävää vastausta. Strategia, eli eri valinnat, määrittää pitkälle sen, millainen tutkimus syntyy. Kuvassa alla (Kuva 3) esitetään tämän tutkimuksen eteneminen ja vaiheet, jotka on selitetty tarkemmin tässä luvussa.

Kuva 3 Tutkimuksen kulku

Hirsjärvi ym. (1997,152) mukaan kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen tunnusmerkit täyttyvät kun kuvataan todellista elämää. Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä ovat kirjoittajien mukaan tiedon keräämistä luonnollisissa, todellisissa tilanteissa, lisäksi aineiston hankinnassa käytetään laadullisia metodeja. Tässä opinnäytetyössä kvalitatiivisia piirteitä

edustavat tiedonhankinnan menetelmät ja tietolähteiden alkuperä eli kirjallisuuskatsaus, havainnointi ja teemoittelu (Tuomi 2007, 97). Opinnäytetyö sisältää täten havainnollistamisen yhdistettynä teoreettiseen tutkimukseen.

Tutkimustyön tavoite voidaan jakaa perinteisen jaon mukaan kuvaamiseen, selittämiseen, ennustamiseen ja kontrolliin. Tämä opinnäytetyön tarkoituksena on selittää ja tunnistaa mahdollisia syy-seurausketjuja (Hirsjärvi ym. 2007, 134). Tutkimusongelmaan haetaan vastauksia hyödyntäen aikaisempia standardeihin liittyviä dokumentteja sekä tulkitsemalla havainnoinnin tuloksia.

5.1 Tiedon kerääminen

Tämän tutkimuksen aineistonkeruu on suoritettu kahdessa vaiheessa, tutkimuksessa kirjallisuuskatsaus ja havainnointi muodostavat omat kokonaisuutensa. Ensimmäisessä vaiheessa aineistonkeruumenetelmänä käytetään valmiisiin aineistoihin ja dokumentteihin tutustumista ja toisessa vaiheessa käsitellään havainnointia tutkimusmenetelmänä. Seuraavissa alaluvuissa on käsitelty käytettyjä tutkimusmenetelmiä tarkemmin.

5.1.1 Kirjallisuuskatsaus

Työn alkuvaiheessa suoritettiin laaja kirjallisuuskatsaus, joka tukee tutkimusongelman hahmottamista sekä siihen liittyvän teorian omaksumista. Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on täten tuoda tietoa tutkimusongelmaan liittyen (Hirsjärvi ym. 1997, 108 - 109, 199 - 204). Kirjallisuuskatsauksessa on tutustuttu aikaisempiin teoksiin, opinnäytetöihin ja tutkimuksiin aiheeseen liittyen. Kirjallisuuskatsauksen materiaalia haettiin ensin laajemmin oppilaitosturvallisuuteen sekä turvallisuusjohtamiseen liittyen. Kirjallisuuskatsaus koski aineistoja sähköisessä ja painetussa muodossa tietokannoista ja kirjastoista.

Kirjallisuuskatsauksen alussa kävi selväksi, että tutkimuksia liittyen oppilaitosten turvallisuusjohtamiseen yleisesti oli suhteellisen vähän. Oppilaitosturvallisuuteen liittyvää materiaalia sitä vastoin löytyi paljon. Aluksi aineiston määrää ei rajoitettu kovin tiukasti, jotta pystyttiin muodostamaan laaja käsitys aiheesta. Kirjallisuuskatsauksen edetessä rajattiin lähdemateriaalia koskemaan tarkemmin opinnäytetyön aihetta. Kirjallisuuskatsauksen aikana materiaalia on haettu sekä julkisista lähteistä että tutkimuksen kohteena olevan oppilaitoksen sisäisistä tietokannoista ja intranetistä.

Tämän tutkimuksen kohteena on aikuiskoulutusoppilaitos. Lähdemateriaalia etsiessä ja kirjallisuuskatsausta suorittaessa kävi ilmi, että täysin vastaavaa tutkimusta tässä toimintaympäristössä ei ole tehty. Lisäksi kirjallisuuskatsauksessa selvisi, että tutkimuksia ylipäättään aikuis-

koulutusoppilaitosten turvallisuudesta ei löytynyt, joten jouduttiin hyödyntämään muihin opetusasteisiin kohdistuvia tutkimuksia.

Koska KATAKRIn elinkeinoelämän suositusosuus on tuore lisäys kriteeristöön, varsinaisia opinnäytetyöhön liittyviä tutkimuksia löytyi ainoastaan yksi. Heikkilän tutkimus Toimintamallin luominen turvallisuusjohtamisen hallintajärjestelmäksi (2011) Case Kemi- Tornion ammattikorkeakoulu käsittelee KATAKRIn elinkeinoelämän suositusosuuden soveltamista ammattikorkeakouluympäristössä. Heikkilän (2011,55- 57) tutkimuksessa kävi ilmi, että turvallisuusjohtamisen toimintamallille on tilausta ja toimintamallin käyttöönotto koettiin hyödylliseksi. Heikkilän laatiman toimintamallin käytettävyyttä testattiin käytännössä. Toimintamallin hyödyiksi katsottiin turvallisuusasioiden organisointi ja jäsentäminen. Tutkimuksen mukaan toimintamallin käyttö myös selkeytti kohteena olevan oppilaitoksen eri tahojen ja toimijoiden vastuualueita, lisää luotettavuutta sekä mahdollistaa yhteistyön sekä sisäisesti että ulkoisesti. Toimintamalliin liittyvät kehitysehdotukset koskivat sisällöllisiä tarkennuksia sekä eri vaiheiden selkeää etenemistä. Tutkimuksesta käy ilmi, että vaikka toimintamalli on joiltakin osin sovellettavissa myös muissa oppilaitosympäristöissä, jokaisen käyttäjän on huomioitava omat toimintaympäristönsä erityispiirteet.

Koska aikaisempia tutkimuksia tämän opinnäytetyön aiheeseen on tehty vähän, kirjallisuuskatsauksessa haettiin teoreettista pohjaa muita relevantteja lähteitä käyttäen. Edellä mainitun Heikkilän tutkimuksen lisäksi opinnäytetyössä hyödynnettiin oppilaitoksen hallussa pitämiä standardeja. Turvallisuustyön tulee olla organisoitua, joten kirjallisuuskatsauksessa hyödynnettiin oppilaitoksen jo hallussa pitämiä standardeja. Standardien toimintaa tutkimalla pystytään hyödyntämään oppilaitoksen kokemuksia niiden läpiviennistä. Lisäksi standardeja pystytään hyödyntämään yhteneväisen prosessimallin luonnissa, jolloin turvallisuus on osa oppilaitoksen jokapäiväistä toimintaa eikä kaikesta muusta toiminnasta erillinen osa. Standardien OHSAS 18001 ja ISO 14001 ohjekirjoja on hyödynnetty tutkimuksessa erityisesti prosessimallin etenemisen suunnittelussa.

Tärkein lähde, jota tutkimuksessa on käytetty, on KATAKRI 2011. Kirjallisuuskatsauksessa haettiin yhteneväisyyden säilyttämiseksi vastaavuuksia tavoitteen KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden elinkeinoelämän suositustason sekä tutkittavien standardien välillä. Edellä mainittuja standardeja ja KATAKRIn kriteeristöä koskevia asiakirjoja tutkimalla pyrittiin edelleen säilyttämään yhteneväisyys oppilaitoksen eri prosessien kesken. Täten ympäristöturvallisuuden ja työterveys- ja turvallisuustoimenpiteet eivät ole omia kokonaisuuksiaan, vaan säilytetään toimintajärjestelmien yhteneväisyys myös tämän opinnäytetyön toteuttamisessa. Tällä tavoin esimerkiksi eri toimintajärjestelmien edellyttämät politiikat ovat yhtenevät ja riskien arviointi voidaan suorittaa eri toimintajärjestelmien tarpeet huomioiden. KATAKRIn elinkeinoelämän suositusosuutta tutkimalla ja jäsentämällä edellä mainittujen standardien kanssa osoitetaan

samankaltaisuudet sekä eriävyydet. Samankaltaisuuksien ja eriävyyksien avulla muodostetaan prosessi, jolla sisäinen auditointi olisi mahdollista ja tarkoituksenmukaista oppilaitoksessa. Näiden kolmen eri asiakirjan sisällöstä on laadittu sisällönanalyysi teemoittelun avulla, josta kerrotaan tarkemmin luvussa 5.2.

Eskola & Suoranta toteavat (2005, 117 - 118), että useissa tapauksissa sekundääriaineistoa keräämällä säästetään resursseja ja myös aikaa itse tutkimukselliselle työlle. Tässä tapauksessa keskityttiin sekundääriaineistoon, eli muiden keräämään aineistoon, joka koostui aikaisemmista tutkimuksista ja julkaisuista. Standardien ohjekirjojen, KATAKRI asiakirjojen ja Heikkilän tutkimuksen lisäksi opinnäytetyössä on hyödynnetty oppilaitoksen sisäisiä ohjeistuksia sekä määräyksiä, lakeja ja asetuksia sekä muita turvallisuusjohtamiseen liittyviä tutkimuksia. Yksi tärkeä turvallisuusjohtamisjärjestelmiin liittyvä tutkimus, jota on hyödynnetty tässä opinnäytetyössä, on Levän Turvallisuusjohtamisjärjestelmien toimivuus: vahvuudet ja kehityshaasteet suuronnettomuusvaarallisissa laitoksissa (2003). Vaikka tutkimus onkin kohdistettu täysin erilaiseen toimintaympäristöön, tutkimuksesta saa hyvän käsityksen siitä, mitkä ovat turvallisuusjohtamisjärjestelmän vahvuudet ja heikkoudet toiminnan kannalta.

Hirsjärven ym (2007, 109) mukaan lähteitä etsiessä tulee olla kriittinen sekä käytettävä harkintaa. Tässä opinnäytetyössä käytettyjen lähteiden luotettavuutta on suhteellisen helppo arvioida, koska lähteet koostuvat pääosin virallislähteistä sekä tutkimuksista. Aineistoa on tarkasteltu sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysissä aineistosta haetaan yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, joiden pohjalta muodostetaan teoria.

5.1.2 Havainnointi

Tutkimuksen toisena aineistonkeruumenetelmänä käytetään havainnointia oppilaitoksessa. Havainnointi on tietoista tarkkailua. Havainnoinnin keinoin saadaan tietoa esimerkiksi siitä, toimitaanko niin kuin on sovittu ja ohjeistettu. Havainnot tulee tehdä luonnollisessa ympäristössä, missä havainto saadaan sieltä missä asia ilmenee. Koska havainnot tehdään luonnollisessa ympäristössä ja tilannekohtaisesti, ne ovat ainutkertaisia ja eri tutkijat saattavat saada eri tuloksia. (Vilka 2006, 37.)

Tutkimusaineiston havainnointi voi tapahtua haistellen, maistellen, katsellen tai kuunnellen (Vilka 2006, 21). Sen enempää kahteen ensimmäiseksi mainittuun menetelmään puuttumatta, tämä tutkimus nojaa perinteisiin näkö- ja kuulohavaintoihin sekä oppilaitoksen tekstimateriaaliin tutustumiseen. Vilkan (2006, 23) mukaan havaintomateriaalia voidaan myös kerätä havaittavan kohteen dokumenttiaineistoon tutustumalla. Tässä tapauksessa dokumenttiaineisto koostuu yrityksen sisäisistä asiakirjoista, julkaistuista teksteistä sekä sähköisessä että painetussa muodossa, päätöksistä, ohjeista sekä tiedotusmateriaaleista. Havainnointi valittiin

erityisesti kirjallisuuskatsausta täydentäväksi tutkimusaineiston keruumenetelmäksi. Vilkka toteaa (2006, 24 - 25), että dokumenttiaineistolla saatetaan löytää jotain, mikä ei onnistu perinteisin osallistuvan havainnoinnin tai kokemalla oppimisen keinoin. Täten siis myös eri havainnointikeinot ja -tulokset tukevat toisiaan.

Oppinäytetyön tekoprosessin aikana tutkija osallistui tarkasteltavan yhteisön toimintaan työn kautta. Lähdeaineiston kerääminen saattaa olla joissakin tapauksissa hankalaa (ks. Vilkka 2007, 29), tässä tapauksessa työsuhde oppilaitoksessa kuitenkin oli suureksi eduksi tutkimusprosessissa. Työsuhde ja työn kuva myös määrittivät työssä käytetyn havainnointitavan, joka on osallistuva havainnointi. Osallistuvan havainnoinnin piirteitä ovat tutkimuskohteen toimintaan osallistuminen sekä kohdistetun, tiettyjen tilanteiden/tapahtumien/asioiden havainnointi (Vilkka 2006, 44). Vaikka havainnointia pidetäänkin suuritöisenä menetelmänä, menetelmän etu on, että asiat nähdään oikeissa, käytännön yhteyksissään (Tuomi & Sarajärvi 2003, 83; Hirsjärvi ym. 2007, 208).

Oppilaitoksen henkilökunta oli osaksi tietoinen oppinäytetyöni teostani ja näin myös suorittamastani havainnoinnista. Näin kävi esimerkiksi silloin, kun suoritin havainnointikierron oppilaitoksessa ja huomattuani tilanteita, joissa turvallisuusohjeistuksia ei ole noudatettu. Joistakin tehdyistä havainnoista keskusteltiin avoimesti ja tiedotettiin havainnoinnin kohteelle. Oli kuitenkin tilanteita, jolloin osallistuin oppilaitoksen normaaliin toimintaan siinä missä muukin henkilökunta, ja he eivät tienneet olevansa havainnoinnin kohteena. Havainnointi kohdistettiin kokonaisvaltaisesti oppilaitoksen toimintaan eri näkökulmista. Toimin sekä oppilaitoksen työntekijänä, että oppilaitoksen asiakkaaksi ”naamioituneena”. Asiakkaana, eli oppilaitoksena ollessani kiinnitin erityistä huomiota turvallisuuskulttuurin tasoon ja henkilökunnan turvallisuusvaatimusten sitoutumiseen. Näihin liittyvät oleellisesti turvallisuuskoulutus, henkilökunnan tietoisuus työhönsä liittyvistä turvallisuusriskeistä sekä osaamisesta (KATAKRI 2011, 39).

Havainnointi on subjektiivista toimintaa, jota ohjaa tutkijan tausta ja odotukset, havainnointi on siis inhimillinen lähestymistapa aineiston keruuseen sekä käsittelyyn. Inhimillisuus vaikuttaa siihen, mihin asioihin tutkija kiinnittää huomiota. Esimerkiksi kahden eri tutkijan päätelmät havainnoinnin avulla saattavat erota paljonkin tutkijan erilaisuuksista johtuen. (Eskola & Suoranta 2005, 101- 102.)

5.2 Tiedon analysointi ja tulkinta

Oppinäytetyössä käytetään sisällönanalyysia, joka on perusanalyysimenetelmä teoreettisen kehyksen luomiseen (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93). Tutkimuksen analyysitapa voidaan nähdä olevan ymmärtävä, joka on yleisin tulkintatapa laadullisissa tutkimuksissa (Hirsjärvi ym. 2007,

219). Ymmärtävä analyysitapa valikoitui myös siksi, koska se tuo parhaiten vastauksen tutkimusongelmaan. Sisällönanalyysia on pyritty käyttämään teemoittelun ja tyypittelyn keinoin. Teemoittelussa huomiota kiinnitetään siihen, mitä valituista teemoista on sanottu (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93- 95). Teemoittelu on myös tapa poimia kerätystä aineistosta esimerkiksi samankaltaisuuksia ja verrata eri teemojen esiintymistä aineistossa (Eskola & Suoranta 2000, 174). Tyypittelyä käytettiin havainnointiaineiston järjestämisenä tavoitteena etsiä havaintoaineiston vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia (ks. Vilkkä 2007, 83- 84).

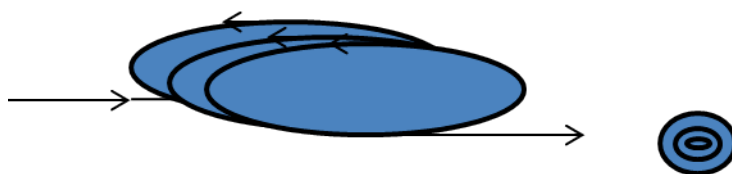
Teemoittelu suoritettiin kahden standardin ja yhden arviointikriteeristön sisällön mukaan. Teemoittelun tulokset on esitetty tarkemmin liitteessä 1. Tarkastelun kohteena olivat standardien OHSAS 18001 ja ISO 14001 sisällöt sekä KATAKRI hallinnollisen turvallisuuden auditointikriteeristön elinkeinoelämän suositukset. Tarkastelun kohteena olevat em. standardit ja kriteeristö valikoituivat siksi, että ne edustavat sekä kansainvälistä standardiperhettä että paikallista viranomaisyhteistyöllä laadittua vaatimustasoa. Lisäksi tutkimuksessa rajattiin tarkasteltava aineisto ajankäytön tehostamiseksi. Sisältöjen teemoittelu valikoitui analyysitavaksi siksi, koska tutkittavien standardien ja KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden osa-alue olivat niin laajat. Sisällöt ovat teemoiteltu siten, että voidaan havaita standardien ja kriteeristön samankaltaisuudet sekä eroavaisuudet. Näiden sekä havainnoista saatujen tulosten pohjalta rakentuu tutkimuksen tulokset. Teemoittelun tarkastelun kohteeksi otettiin tarkoituksella standardit ja KATAKRIn suositusosuus siksi, että pystytään rakentamaan malli, joka vastaa sekä standardivaatimuksia että vapaaehtoisuuteen perustuvaa turvallisuuden edistämistä ja hallintaa.

Havainnoista, toisesta aineistonkeruumenetelmästä, tehtiin päiväkirjamaisia merkintöjä. Havainnot tehtiin syksyn 2011 aikana oppilaitoksen toimintaympäristössä työnteon ohessa. Toimintaympäristö koostui oppilaitoksen kampusalueesta, jossa on eri toimintoja yhdeksässä eri rakennuksessa. Havaintojen kohteena olivat henkilökunta, oppilaitoksen asiakkaat, ts. opiskelijat ja muut ulkopuoliset toimijat. Havaintoajankohdat sijoittuivat eri aikoihin normaalin työajan, 8.00-17.00, puitteissa. Jotta tutkimustulokset olisivat mahdollisimman luotettavat, pyrittiin yhdistämään eri havaintomenetelmiä. Täten perinteisen toiminnan havainnoinnin tukena käytettiin myös oppilaitoksen sisäisiä turvallisuusasiakirjoja.

Kuten Vilkkä (2006, 78) toteaa, havaintojen tuottaminen pystytään tekemään hyvin kysymyksiä esittämällä ja vastauksia tulkitsemalla. Tutkimuksen aikana on kysytty, mitä piirteitä oppilaitoksella on, jotka vaikuttavat joko positiivisesti tai negatiivisesti sisäiseen auditointiin. Havainnointikysymykset ovat määräytyneet tutkimusongelman kautta ja kysymyksiä esittämällä pyrittiin saamaan vastauksia tutkimusongelman selvittämiseksi. Havainnoinnin aikana kiinnitettiin erityisesti huomiota olemassa olevien johtamisjärjestelmien näkyvyyteen ja toimivuuteen päivittäisessä toiminnassa.

Kerätty havainnointiaineisto, sekä osallistuvan havainnoinnin materiaali että sisäisten dokumenttien havainnointimateriaali, oli laaja. Havaintoaineiston järjestämiseksi suoritettiin literointi ja jotta havainnot pystyttiin jäsentämään järkevästi, havainnoista laadittiin tyypitelty sisällönanalyysi. Tyypitelty sisällönanalyysi on SWOT- nelikenttäanalyysin muodossa. SWOT-analyysi on analyysitapa, jossa hahmotellaan tarkasteltavan kohteen vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. SWOT- analyysia on yleisemmin käytetty yritystoiminnassa (ks. pk-rh 2012). Samaa analyysitapaa voidaan käyttää myös havaintoaineiston tyypittelystä (ks. Vilka 2007, 85). Havainnointiaineiston tyypittely nelikenttäanalyysi on liitteessä 2.

Analyysivaiheen käynnistäminen ei ollut yksi selkeä vaihe työn aikana. Koska tiedon keräämisessä käytettiin kahta menetelmää rinnan ja erikseen (kirjallisuuskatsaus ja havainnointi), myös kerätyn aineiston analysointi oli jatkuvaa. Tällaista analyysin etenemistä polveilevasti voidaan kuvata spiraalimallilla (Hirsjärvi ym 1997, 209). (Kuva 3)

Kuva 2 Analyysin eteneminen polveilevasti

Tutkimuksen analysointivaiheen jälkeen tulkitaan tulokset ja selitetään ne. Tulkitseminen on tärkeä vaihe, koska tulkinnan pohjalta tutkimuksen tekijä pohtii tuloksia, jotka analyysi on tuottanut sekä rakentaa johtopäätökset niiden kautta (Hirsjärvi ym. 2007, 224).

6 Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksen tulokset esitetään kirjallisuusaineiston teemoittelun sekä havainnointiaineiston tyypittelyn tulosten perusteella. Teemoittelun samankaltaisuuksien ja tyypittelyn SWOT- analyysin perusteella on laadittu oppilaitokselle sisäisen auditoinnin prosessimalli, joka on yhteneväinen oppilaitoksen ISO 14001- ja OHSAS 18001- toimintajärjestelmien kanssa. Tutkimuksen tuloksena esitetty prosessimalli (Kuva 4) vastaa myös opinnäytetyön tutkimusongelmaan.

6.1 Kirjallisuusaineiston teemoittelu

Teemoittain järjestetyistä tarkasteltavien kohteiden sisällöistä voidaan huomata standardien ja KATAKRI suositusosuuden sisältöjen samankaltaisuuden (Liite 1). Standardien toiminta

perustuu prosessimaiseen (Plan, Do, Check, Act) PDCA- menettelyyn, jatkuvan kehittämisen malliin (OHSAS 18001, 12; ISO 14001,8). Myös KATAKRIn sisällössä on huomattavissa jatkuvan kehittämisen mallia, jota ohjaa turvallisuuden vuotuinen toimintaohjelma (KATAKRI II, 14). OHSAS ja ISO- järjestelmät rakentuvat politiikan laadinnasta, suunnitteluvaiheesta, järjestelmän toteuttamisesta ja toiminnasta, arvioinnista, tarkastuksista ja korjaavista toimenpiteistä sekä johdon katselmuksesta (OHSAS 18001, 12; ISO 14001, 8).

Tutkimustuloksissa on hyödynnetty Demingin PDCA- sykliä, jossa kehittäminen ja kehittyminen ovat jatkuva prosessi. Jatkuva kehittymisen malli perustuu elinikäiseen oppimiseen ja mahdollistaa myös tavoitteiden tarkastamisen. (OHSAS 18001:2007, 3; ISO 14001:2004, 4.)

Tarkasteltavissa standardeissa ei ole tarkempia vaateita johtamisjärjestelmän tasolle, täten erilaiset organisaatiot voivat täyttää standardin vaatimukset (OHSAS 18001, 12; ISO 14001, 8). KATAKRIn vertailtavana ovat suositukset, jotka on asetettu kysymysten muotoon. Koska kyse on suosituksista, KATAKRIn käyttäminen ei velvoita käyttäjänsä noudattamaan niitä, mutta suositusten noudattaminen on askel kohti muiden tasojen, vaatimusten, täyttämistä. (KATAKRI II, 3.) Selkein ero KATAKRIn ja OHSAS- sekä ISO-standardin välillä on, että KATAKRIn vastaukset on annettu ja tavoitetaso on määritelty hyvinkin tarkkaan. Kuten on useasti jo käynyt ilmi, OHSAS- ja ISO- standardit eivät niinkään anna "valmiita vastauksia" vaan jokainen organisaatio saa määrittää oman tavan täyttää vaatimukset (Liite 1).

Teemoittelua tarkastelemalla voidaan todeta, että vertailtavissa ISO- ja OHSAS-standardeissa sekä KATAKRI suositusosuudessa molemmissa on toimintaa ohjaavien periaatteiden, politiikan ja tavoitteiden asettelun lisäksi yhtenäistä laatia selkeä vastuunjako ja organisointi. Muita yhteisiä tekijöitä ovat mittaaminen ja raportointi. On kuitenkin huomattava, että vaikka standardeissa onkin yhteisiä piirteitä, esimerkiksi vaatimus raportoinnista, eli raporttien sisällöt, eroavat paljonkin toisistaan. Standardien lähtöajatuksena on, että eri kokoiset yritykset ja organisaatiot pystyvät saavuttamaan asetetut vaatimukset, jonka vuoksi vaatimuksille ei ole asetettu tarkkaa tasoa. Ristiriitaista standardeissa on myös toisaalta vaatimus henkilökunnan osallistumisesta (OHSAS 18001) ja toisaalta (ISO 14001) riittää pelkkä tietoisuuteen saattaminen. Pelkkä standardien olemassaolo ja henkilökunnan tiedottaminen asiasta ei takaa niiden toimivuutta ja toteutumista käytännössä.

6.2 Havainnointiaineiston tyypittely

Oppilaitoksessa käytettäviä turvallisuusasiakirjoja tutkimalla sekä havainnoinnin tuloksia tarkastelemalla voidaan todeta, että standardien käytännön toteutuminen, ts. jokapäiväisessä työssä näkyminen, on vähäistä. Turvallisuusteot rajoittuivat havaintojen perusteella lähinnä ilmoittamiseen tehdyistä toimenpiteistä, mutta tekojen taustat ja liikkeellepanevat voimat

jäivät arvoitukseksi. Standardien puutteellisen käytännön toteutumisen on todennut myös Reiman & Oedewald kirjassaan Turvallisuuskriittiset organisaatiot (2008, 67 - 68), jossa todetaan, että eri johtamisjärjestelmät (standardit) itsessään eivät takaa sen toimivuutta. Laatu- ja turvallisuusstandardit voivat joissakin tapauksissa olla vain maali, tavoite ilman todellista sisällön omaksumista ja käyttöönottoa. Kuten Reiman & Oedewald (2008, 68) toteavat, järjestelmät itsessään eivät edellytä työntekijöitä huomioimaan turvallisuutta työssään, vaan ne luovat vain olosuhteet, joissa se on mahdollista. Standardien ohjeistukset tekevät tällaisen toiminnan helpoksi, koska tarkkaa tasoa tai vaatimuksia ei ole määritelty.

Oppilaitoksen iso osa turvallisuusasiakirjoista oli sähköisessä muodossa. Oppilaitoksen intranetissä oli oma turvallisuusosio, joka koostui pelastussuunnitelmasta, työ- terveys- ja turvallisuusstandardiin liittyvistä asioista sekä ympäristöturvallisuusstandardin asiakirjoista. Pelastussuunnitelmasta pystyi havainnoimaan, että turvallisuusasioita oli mietitty oppilaitoksessa ja turvallisuuden eteen oli tehty toimenpiteitä. Pelastussuunnitelman huono puoli oli, että sen alaisuuteen oli liitetty koko joukko muitakin turvallisuusasiakirjoja. Intranetin turvallisuusosion jäsentämättömyys, vaikeasti saatavuus ja ymmärrettävyys eivät lisänneet halua perehtyä oppilaitoksen turvallisuusasiakirjoihin ja ohjeistuksiin, mikä osaltaan saattaa selittää tietämättömyyttä turvallisuusasioista oppilaitoksen sisällä.

Havainnointien perusteella henkilökunnan osallistuminen oli vähäistä koskien standardien sisällön toteuttamista organisaatiossa. Työkalut, vaikutusmahdollisuudet sekä aikaresurssit turvallisuuden parantamiseen henkilökunnan keskuudessa tuntuivat olevan vähäiset. Standardien vaatimustason puuttuminen mahdollistaa sen, että tehdään vain se mikä on välttämätöntä. Leino toteaa Työturvallisuuskeskuksen julkaisussa Työterveys-, työturvallisuus- ja ympäristöjärjestelmät (2002, 76), että pelkillä ohjeiden ja dokumenttien olemassaololla ei voida muuttaa käytännön toimintaa organisaatiossa (ks. von Bagh 2000, 22 - 23). Tämän vuoksi onkin olennaista ottaa henkilökunta mukaan eri järjestelmiä rakennettaessa ja käyttöönotossa. Havainnoinnin tuloksista voidaan päätellä, että oppilaitoksessa turvallisuus oli esillä esimerkiksi kahvipöydän keskusteluissa ja intranetissä, mutta osin oli havaittavissa välinpitämättömyyttä turvallisuuskäytäntöjä kohtaan, joka ilmeni mm. turvallisuusohjeistuksien noudattamatta jättämisenä. Ohjeistuksien laiminlyönti ei johtunut niinkään siitä, että turvallisuussääntöjä ei noudatettaisi huvin vuoksi, vaan enemmän välinpitämättömyyden voidaan tulkita johtuvan tiedon puutteesta ja tietämättömyydestä siitä, että turvallisuussääntöjen noudattaminen kytkeytyy isompaan kokonaisuuteen.

Havainnoinnin aikana henkilökunnalle ei annettu turvallisuuskoulutusta. Havaintojeni mukaan turvallisuustietoisuus on kuulopuheisiin perustuvaa, jolloin mitään varsinaista koulutusta ei anneta, osoitetaan vain henkilö jolta voi turvallisuusasioita halutessa tiedustella. Tämä myös aiheuttaa sen, että turvallisuustoiminta ei ole yhtenäistä, koska asioista ei ole ohjeistettu.

Lopputulokseksi saadaan pahimmillaan niin monta toimintamallia kuin on henkilökunnan jäsentäkin.

Selkeitä turvallisuusohjeistuksien laiminlyöntejä oppilaitoksen toiminnassa on henkilökuntatunnisteiden käytössä, joita tulee käyttää oppilaitoksen alueella liikkuesssa. Lisäksi puutteita oli opiskelijatunnisteen käytössä ja ohjauksessa. Oppilaitoksen alueella liikkuvilla henkilöillä tulisi jokaisella olla jonkinlainen tunniste kaulassa. Tavallisesti henkilökunnalla, oppilailla ja vierailevilla asiantuntijoilla on kullakin tietty kaulatunniste. Havainnointien perusteella tunnisteiden käyttöä olisi helppoa tehostaa kouluttajien tarkemmalla ohjeistuksella. Lukituskäytännöissä oli suuria puutteita. Luokkatiloja jätettiin lukitsematta ja valvomatta. Joissakin tapauksissa luokkatiloissa oli oppilaitoksen omaisuuden lisäksi myös oppilaiden henkilökohtaisia tavaroita, tietokoneita jne. Ulkopuolisten henkilöiden ohjauksessa oli suuria puutteita. Ohjeistuksen mukaan henkilökunnan tulee puuttua sellaisiin alueella liikkuviin henkilöihin, joilla ei ole tunnistetta näkyvillä. Tämä ei toteutunut ollenkaan. Kysyttäessä perustelut turvallisuusohjeiden laiminlyöntiin olivat ”näin on aina tehty” ja ”mitään ei ole ennenkään sattunut”.

Havainnointien perusteella oppilaitoksella on uusien työntekijöiden perehdytysohjelma, jossa kuitenkin ei ole turvallisuuteen liittyvää osiota. Turvallisuusasioiden käsittelyllä jo työsuhteen alussa voitaisiin vaikuttaa työntekijöiden turvallisuuskäyttäytymiseen ja vähentää tietämättömyydestä johtuvia vahinkoja. Esimerkiksi henkilötunnuksia sisältävien asiakirjojen käsittely ja hävittäminen asianmukaisesti ei ollut edes kaikkien pidempiaikaisten työntekijöiden tiedossa.

OHSAS 18001- ja ISO 14001-standardia lukuun ottamatta oppilaitoksessa ei ole asetettu selkeitä päämääriä turvallisuuteen liittyen. Turvallisuuspäämäärien puuttuminen aiheuttaa sen, että turvallisuustyöllä ei ole ns. punaista lankaa. Oppilaitoksessa ei ole laadittu esimerkiksi turvallisuuspolitiikkaa, joka ohjaisi toimintaa. Päämäärättömyys aiheuttaa myös sen, että turvallisuus ei ole selkeä kokonaisuus vaan vain yksittäisiä, toisistaan erinäisiä tekoja ja päätöksiä, joilla ei ole toivottavaa vaikutusta. Tästä esimerkkinä mainittakoon eri standardien olemassaolo, joihin liittyvissä monissa tapauksissa päätöksistä ainoastaan tiedotettiin. Yksi positiivinen havainto oli työterveys- ja turvallisuustoimikunnan säännölliset tapaamiset, vaikkakin osallistujamäärä oli suhteellisen pieni henkilökunnan kokonaismäärään nähden. Toimikunnan tapaaminen on talokohtainen mutta osallistujien määrä rajoittui lähinnä niihin, jotka olivat työterveys- ja turvallisuusasioista kiinnostuneita.

Havainnointien perusteella voidaan todeta, että oppilaitoksen johto oli kiinnostunut turvallisuuden edistämisestä yleisesti oppilaitoksessa. Tutkimuksen edetessä oli selvää, että oppilaitoksen johto oli valmis parantamaan turvallisuutta esimerkiksi tukemalla tämän opinnäyte-

työn tekoa. Johdon kiinnostuneisuus voidaan nähdä mahdollisuutena ja edelleen kehittää sitä aitoon sitoutuneisuuteen, joka on olennaista ennen päämäärien asettelua.

Havainnointien mukaan heikkoutena voidaan nähdä johtovastuun puuttuminen tai pirstaloituminen turvallisuusasioissa. Turvallisuuteen liittyvät vastualueet oli jaettu eri johtajatason henkilöiden kesken, mikä hankaloittaa päätöksentekoa, asioiden hoitamista ja edistämistä. Henkilökunnan yleinen asenne turvallisuusasioiden kehittämiseen on neutraali, joka voidaan nähdä hyvänä mahdollisuutena kehittää turvallisuustoimintaa. On kuitenkin mahdotonta ylläpitää hyvää turvallisuustasoa, jos vain muutamat henkilöt toimivat ohjeistusten mukaan ja loput laiminlyövät niitä. Henkilökunta on myös vastuussa siitä, että oppilaat toimivat oppilaitoksen sääntöjen mukaan, ja mikäli henkilökunta osoittaa välinpitämättömyyttä tätä velvollisuutta kohtaan, myös oppilaat laiminlyövät sääntöjä.

Vahvuuksina oppilaitoksessa voidaan osoittaa aikaisempi kokemus sertifioinneista ja auditointiprosessista yleisesti. Oppilaitoksen hallussa pitämät sertifikaatit osoittavat, että oppilaitos on käynyt läpi aikaisempia auditointeja ja näistä saatuja kokemuksia tulee hyödyntää tulevaisuudessakin. Lisäksi pystytään hyödyntämään aikaisempia dokumentteja sekä vertaamaan tuloksia. Sertifikaateista saatava konkreettinen kokemus esimerkiksi ympäristö- ja työterveys- ja turvallisuuspolitiikan laadinnassa on myös hyödynnettävissä. Oppilaitoksessa voidaan nähdä vahvuutena myös turvallisuusosaaminen. Asiantuntijuutta löytyy esimerkiksi tietoturvallisuudesta ja kiinteistöturvallisuudesta. Oppilaitoksessa on monipuolista asiantuntijuutta turvallisuuteen liittyen, jota voidaan hyödyntää auditointiin valmistautumisessa. Yksi tärkeä vahvuus on myös oppilaitoksen tietoisuus siitä, että parannettavaa on ja asian eteen ollaan valmiita tekemään toimenpiteitä.

Havainnointiaineistoa on hyödynnetty tutkimustuloksissa usealla eri tavalla. Havainnointiaineistolla pystytään osoittamaan selkeät kehityskohdat oppilaitoksen toimintaympäristössä. Nämä kehityskohdat näkyvät prosessimallin sisällössä sekä jäsentelyssä. Havainnointitulokset osoittavat, mitkä oppilaitoksessa käytössä olevien toimintajärjestelmien seikat eivät toteudu käytännössä, joihin pystytään vaikuttamaan.

Von Bagh (2000, 81) esittää, että auditoinnin tärkein osa on valmistautuminen. Ilman huolellista valmistautumista vaakalaudalla on paitsi raha, myös aika ja työ, jotka itse ulkoiseen auditointiin on käytetty. Opinnäytetyön tavoitteen saavuttamiseksi laadittiin yhteneväinen sisäisen auditoinnin prosessimalli, jolla myös saavutetaan ulkoinen auditointivalmius. Sisäisen auditoinnin prosessimalli on laadittu tutkimustuloksien perusteella. Prosessimalli peilaa joiltakin osin yleistä auditointiprosessia. Esitettyssä prosessimallissa keskeisinä elementteinä ovat prosessimainen toimintamalli, henkilöstön huomioiminen sekä jatkuvan parantamisen malli.

Auditoinneille on ominaista myös suunnitelmallisuus ja järjestelmällisyys (von Bagh 2000, 75), joka näkyy prosessimallissa.

6.3 Sisäisen auditoinnin prosessimalli

Seuraavissa alaluvuissa on kuvattu tutkimustulosten perusteella laadittu sisäisen auditoinnin prosessimalli. Prosessimallissa korostuu jatkuvan kehittämisen malli, jossa voidaan ottaa tarkasteltavaksi sekä isompi kokonaisuus tai vaihtoehtoisesti pienempi osa-alue. Sisäisen auditoinnin ensimmäinen askel täytyy täten aloittaa tavoitteiden asettelusta. Kun tavoitteet on asetettu voidaan edetä suunnitteluvaiheeseen, työryhmän kokoamiseen ja aikataulujen laatimiseen. Prosessimallissa on myös keskeisenä osana aikaisempaan materiaaliin tutustuminen ja niiden mahdollinen hyödyntäminen. Tämän jälkeen siirrytään toimintavaiheeseen, jossa käytetään valittua arviointityökalua hyväksi. Työkalu voi olla standardi, kriteeristö tai Checklist- tyyppinen apuväline. Toimintavaiheen jälkeen arvioidaan tulokset. Tulosten pohjalta suoritetaan korjaustoimenpiteet ja tämän jälkeen voidaan suorittaa sisäinen auditointi. Seuraavassa on laadittu prosessimalli auditointiin valmistautumisesta, sekä käsitellään askeleet tarkemmin (Kuva 4).

6.3.1 Päätökset ja tavoitteiden asettelu

Prosessimallin ensimmäinen vaihe on päätöksien teko ja tavoitteiden asettelu. Päätöksenteokvaihe on tärkeä, koska se asettaa maalin, jota kohti organisaatio pyrkii sekä ylipäättään päätöksen siitä, että organisaatio sitoutuu kehittämään toimintaansa. Reiman & Oedewald (2008, 65 - 66) esittävät turvallisuusjohtamisjärjestelmien tyypillisimpiä puutteita (ks. Levä 2003, 109), joista yhdeksi merkittäväksi seikaksi nousi turvallisuuspäämäärien puutteellinen määrittely.

Tehtyjen havaintojen perusteella oppilaitoksen ongelmaksi muodostui turvallisuustyön suunnitteleamattomuus ja jäsentymättömyys. Lisäksi toimintaa ohjaa kaksi turvallisuuteen liittyvää standardia, jotka on huomioitava sekä päätöksenteossa että tavoitteiden asettelussa.

Päätös prosessiin ryhtymisestä tulisi olla jatkumoa johdon sitoutuneisuudesta. Johdon sitoutuminen auditointiin ryhtymisestä on tärkein elementti, joka tulisi näkyä konkreettisina tekoina. Johdon sitoutuminen näkyy esimerkiksi riittävien resurssien varaamisena (Lanne 2007, 23). Resurssit tulisi olla sekä rahallisia että ajallisia.

Tavoitteiden asettelussa asetetaan paitsi maali mihin tähdätään, vastataan myös kysymyksiin miksi, millä tavoin ja missä olemme nyt. Tavoitteiden asettelussa on huomioitava ohjaavat tekijät, eli mahdolliset jo hallussa olevat standardit, lait ja asetukset, muut säädökset ja va-

kuutusyhtiöiden sekä muiden sidosryhmien vaatimukset. Tutkimuksen kohteena olevaa oppilaitosta ohjaavat lait ja ohjaavat muut standardit on käsitelty jo aiemmin.

Tavoitteiden asettelussa on myös huomioitava niiden mitattavuus. Jotta toimintaa voitaisiin kehittää, tavoitteet tulisi asettaa mitattavaan muotoon.

6.3.2 Suunnittelu, työryhmän kokoonpano ja aikataulutus

Tavoitteiden asettelun jälkeen kootaan organisaatiossa työryhmä prosessin läpiviemiseen. Työryhmän vastuut määritellään, sekä jaetaan tehtävät osaamisalueiden mukaan. Työryhmää kootessa on huomioitava henkilöiden kyvykkyys sekä pätevyys tehtävään. Levä (2003, 61) toteaa, että auditoinnin tuloksien todenmukaisuuteen ja havaintojen kattavuuteen vaikuttaa auditoijan ammattitaito, kokemustausta sekä kohteeseen perehtyneisyys. Tarvittaessa työryhmän jäseniä voidaan kouluttaa auditoinnin tekniseen suorittamiseen. Tämän totesi myös Heikkilä (2011, 55) tutkimuksessaan, jolloin yhdeksi kehittämisalueeksi nousi turvallisuusjohtamiseen ja liittyvien käsitteiden määrittely (ks. myös Reiman & Oedewald 2008, 351). Auditointi- työryhmän koulutus ja/tai perehdytys on arvioitava tapauskohtaisesti. Myös von Bagh (2000, 39) toteaa tämän ja listaa kolme varmistuskysymystä sisäisestä auditoinnista: onko auditoinnin toimintatavat kuvattu selkeästi, onko koulutettua auditoijia riittävä määrä ja onko sisäisestä auditoinnista laadittu aikataulu.

Oppilaitoksen työryhmä tulisi koota siten, että jäsenet ovat paitsi ammatillisesti päteviä, myös aikataulujen yhteensovittaminen on vaivatonta. Työryhmän jäseniin ei kannata valita henkilöitä jotka ovat jo ennestään ylityöllistettyjä ja eivät ehdi antamaan prosessin läpiviemiseen vaadittavaa huomioita ja työpanosta. Aikaresurssit muodostavat ongelman oppilaitoksessa, joten suunnitelmallisuudella ja oikeilla henkilövalinnoilla pystytään vaikuttamaan siihen, että oikeat henkilöt ovat oikeassa paikassa.

Työryhmän ollessa koossa laaditaan aikataulu prosessin läpiviemiseksi. Aikataulun laadinnan yhteydessä pystytään kartoittamaan yhteistoiminnan piirteet ja miten järjestetään esimerkiksi tiedonkulku. Työryhmän ollessa koossa tiedotetaan auditoinnin käynnistämisestä koko organisaatiolle. Valmis aikataulu on saatettava kaikkien asianomaisten tietoon esimerkiksi sähköisessä muodossa. Lisäksi tiedon vaihdolle ja muulle kommunikoinnille voidaan perustaa oma foorumi intranettiin, jolloin keskustelu on kollektiivista ja kaikki työryhmän jäsenet pystyvät seuraamaan mistä aiheesta on keskustelua käyty. Vapaamuotoinen ja kaikkien työryhmäläisten käytössä olevaa foorumia pystytään hyödyntämään täten kommunikoinnin tehostamiseen aiheesta. Tärkeistä asioista tulee myös pystyä tiedottamaan koko henkilökunnalle, ja tiedottamisvastuu tulee osoittaa yhdelle henkilölle, esimerkiksi työryhmän johtohenkilölle.

6.3.3 Materiaalin käsittely

Kun työryhmä on koossa ja kattavasti perehdytetty tehtävään, voidaan aloittaa lähtötilan kartoittaminen. Lähtötilan kartoittaminen sisältää aikaisemman turvallisuusmateriaalin kokoamisen. Turvallisuusmateriaali sisältää esimerkiksi pelastussuunnitelman, turvallisuusohjeistukset ja määräykset sekä muita turvallisuuteen liittyviä asiakirjoja. Monissa organisaatioissa on valmiiksi voimassa olevia standardeja, joita voidaan hyödyntää. Lisäksi on muistettava kokemusten hyödyntäminen mahdollisista aikaisimmista auditoinneista ja arvioinneista. Laatuasioista vastaavalla henkilöllä on todennäköisesti materiaaleja ja kokemuksia, joita voidaan hyödyntää tulevaisuudessa. Mikäli aikaisempia auditointeja on suoritettu, niistä löytyy myös raportteja. Materiaaleja kootessa voidaan tarkastella myös aikaisemmin ilmenneitä puutteita ja miten niihin on reagoitu. Turvallisuusmateriaalin on kuitenkin oltava tarkoituksenmukaista. Mikäli työryhmä ei tiedä mikä materiaali on olennaista, kannattaa kerätä kaikki materiaali ensin yhteen ja rajata materiaalia tavoitetilaa silmällä pitäen. Tässä tilanteessa materiaali rajataan koskemaan ainoastaan hallinnollista turvallisuutta, joten esimerkiksi tietoturvallisuutta koskevat yksityiskohat asiakirjat voidaan siirtää sivuun.

Materiaalin koonnin jälkeen tarkastellaan tavoitetilaa. Nykytilan ja tavoitetilan keskinäinen vertailu auttaa hahmottamaan kokonaiskuvaa sekä toimenpiteiden laajuutta. Yksi konkreettinen tapa hahmottaa vallitsevaa tilaa on käyttää jotakin työkalua asioiden lokeroimisessa, esimerkiksi nelikenttäänalyysi (SWOT-analyysi). Nelikenttäänalyysissä listataan tarkasteltavan kohteen vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat. Nelikenttäänalyysi auttaa hahmottamaan kokonaisuutta, lisää tietoisuutta projektin hyvistä puolista sekä luo mahdollisuudesta välttää uhkien toteutuminen.

Materiaalin kerääminen toimii myös työryhmän perehdyttäjänä erilaisten dokumenttien ja ohjeistusten avulla. Huolellinen materiaaliin tutustuminen auttaa myös muodostamaan kokonaiskuvan tarkasteltavasta kohteesta ja lähtötilanteesta.

Turvallisuuden mittaaminen on johdon tapa arvioida tavoitteiden saavuttamista sekä turvallisuustasossa tapahtuvia muutoksia (Levä 2003, 56). Valmistavan auditointiprosessin alussa on hyvä laatia tarkoitukseen sopivat mittarit, jotta voidaan myöhemmin seurata ja todeta prosessin läpiviemisen mahdolliset vaikutukset. Perinteisen tavan mukaan turvallisuutta mitataan sattuneiden vaaratilanteiden, negaation kautta. Tällaisia mittareita kutsutaan reaktiivisiksi mittareiksi. Reaktiivisten mittareiden käyttö osoittaa ainoastaan pintapuolista organisaation oppimista. Sitä vastoin ennakoivat mittarit, esimerkiksi turvallisuuskoulutuksen määrän mittaaminen ja turvallisuutta parantavien toimenpiteiden

mittaaminen osoittavat ennakoivaa näkökulmaa. (Reiman & Oedewald 2008, 69, 345 - 346; Levä 2003, 57.)

Kuvatussa prosessimallissa (Kuva 5) mitattavat kohteet tulee valita tavoitteen mukaan sekä rajattuna. Lisäksi on huomioitava mittauskohde, onko se henkilökunta vai esimerkiksi omaisuus (Reiman & Oedewald 2008, 347). Oppilaitoksen tavoitetila ja uusi prosessimalli huomioiden voidaan mittauskohteiksi ottaa esimerkiksi koko henkilökunnan osaamista, turvallisuuspoikkeamien havaitsemista tai auditointityöryhmää kuvaavia mittareita.

6.3.4 Toimintavaihe

Toimintavaiheessa varmistutaan siitä, että laaditut suunnitelmat ovat tarkoituksenmukaisia ja tavoitteet ovat kohdallaan. Toimintavaiheessa verrataan konkreettisesti nykytilan ja tavoitetilan välisiä eroavaisuuksia, tehdään eräänlainen esiauditointi. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että käsitellään KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden osa-alueen tavoitetaso. Osa-alue sisältää seuraavat asiat:

- A100 turvallisuuspolitiikan laadinta, turvallisuustoimintaa ohjaavat periaatteet ja määrittelyt. A200 turvallisuuden vuotuinen toimintaohjelma.
- A300 turvallisuuden tavoitteiden määrittely.
- A400 riskien tunnistus, arviointi ja kontrollit.
- A500 turvallisuusorganisaatio ja vastuut.
- A600 onnettomuudet, vaaratilanteet, turvallisuuspoikkeamat ja ennalta ehkäisevät toimenpiteet.
- A700 turvallisuusdokumentaatio ja sen hallinta.
- A800 turvallisuuskoulutus, tietoisuuden lisääminen ja osaaminen.
- A900 raportointi ja johdon katselmukset.

Tämä vaihe on tärkeä, koska tulosten perusteella voidaan tarvittaessa vielä palata lähtöruutuun ja aloittaa prosessi alusta, mikäli esimerkiksi tavoitteiden asettelu ei ole realistinen tai muita prosessin vaiheita on laiminlyöty. Toimintavaihe siis valmistelee työryhmää tuleviin auditointeihin ja tuo sujuvuutta itse auditointitapahtumiin.

Toimintavaiheessa voidaan myös havaita poikkeamia tai puutteita, jotka tulee korjata ennen kuin jatketaan prosessissa eteenpäin. Puutteita voidaan havaita esimerkiksi henkilökunnan auditointiosaamisessa, aikataulujen asettelussa tai taustamateriaalien koonnin kattavuudessa. Käytännön tekemisen myötä osallistujien ymmärrys lisääntyy siitä, miten yksilötasollakin voidaan vaikuttaa turvallisuuskulttuuriin (ks. Heikkilä, 53-54).

6.3.5 Tulosten tarkastelu

Tulosten tarkastelu- vaiheessa pystytään osoittamaan ne osa-alueet, jotka vaativat muutosta. Tulosten tarkastelulla osoitetaan välttämättömät kehityskohteet. Toimintavaiheen tuloksia tarkastelemalla voidaan myös löytää syy-seuraussuhteita yrityksen toiminnan ja tulosten välillä. Tuloksia voidaan myös tarkastella sen mukaan, onko toimintaan tullut muutosta prosessimallin käsittelyn yhteydessä.

Tulosten tarkastelun yhteydessä voidaan myös tarkastaa, onko mitattavat kohteet valittu oikein. Tulosten tarkastelussa voidaan tulkita, onko mittarit kohdennettu oikein ja onko jatkossa syytä valita uudet mittarit.

6.3.6 Korjaustoimenpiteet

Korjaustoimenpiteiden käynnistämisessä on pohjana tulosten tarkastelu eli arvio siitä, onko toimenpiteisiin ylipäätään ryhdyttävä ja millä laajuudella. Lisäksi ennen korjaustoimenpiteiden aloittamista on oltava arvio siitä, mikä on poikkeaman alkuperäinen syy. (von Bagh 2000, 88).

6.3.7 Sisäinen auditointi

Sisäisen auditoinnin toimivuus on yksi perusvaatimuksista sille, että ulkoinen auditointi on hyödyllistä. Sisäinen auditointi on johdon työväline, joka on tarkoitettu kehittymisen edistämiseen. Ulkoisella auditoinnilla ei pystytä saavuttamaan samaa todellisuutta heijastavaa tilaa kuin sisäisellä auditoinnilla. (von Bagh, 77.)

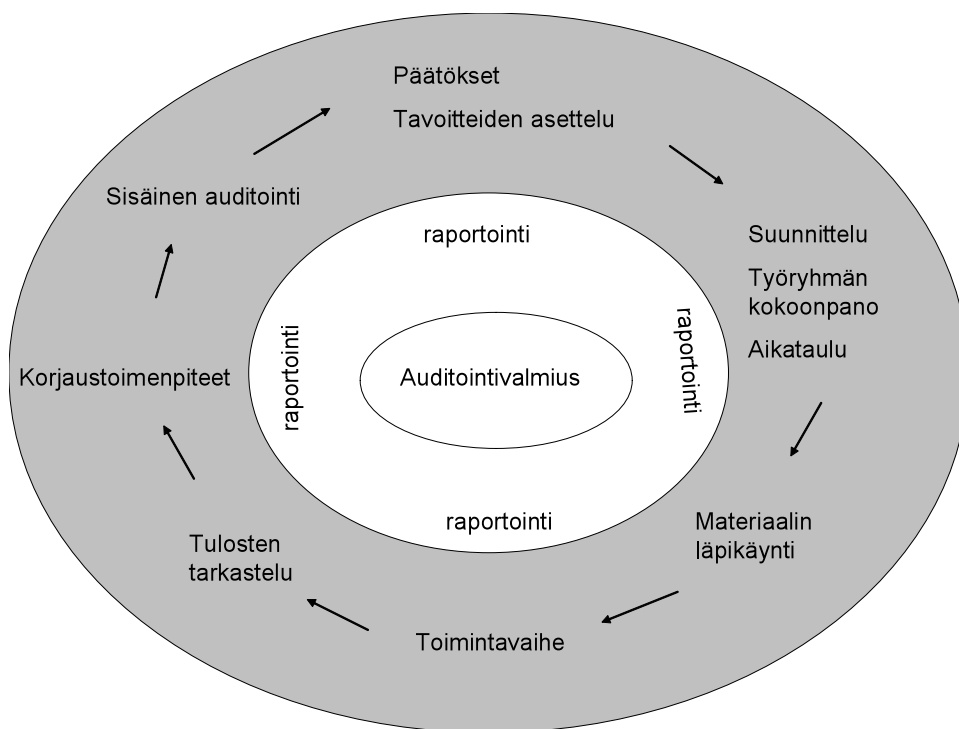
Sisäinen auditointi- vaiheessa suoritetaan sisäinen auditointi valitun kriteeristön mukaan, tässä tapauksessa KATAKRIn hallinnollisen turvallisuuden elinkeinoelämän suositusosan mukaisesti.

6.3.8 Raportointi

Raportoinnilla on selkeä rooli oppimisen kannalta. Tässä prosessimallissa raportoinnilla on jatkuva osa, mutta on muistettava, että määrä ei korvaa laatua. Raportointi on olennainen osa jokaista prosessin askelta ja raportointi onkin tarkoitettu välineeksi oppia edellisestä. Raportointeja tarkastelemalla ja analysoimalla voidaan muodostaa parannusehdotuksia niin resursseihin kuin itse toimenpiteisiin.

Vaaratilanneraportointi tai lähettä piti- raportoinnin tarkoitus on, että niistä opittaisiin, niitä ei laadita viranomaisia varten. On myös harhaluulo, että mitä enemmän läheltä piti-tapauksia tai vastaavia tapahtumia raportoidaan, sitä huonommin asiat on. Korkea ilmoitusaste voi kertoa myös valveutuneisuudesta työympäristössä ja valvonnan kehittyneisyydestä. (Reiman & Oedewald 2008, 371).

Prosessimallin askeleet suorittamalla saavutetaan ulkoinen auditointivalmius. On kuitenkin huomattava, että malli on jatkuva kehä, jolloin tavoitteiden asettelu määrittää sen mihin asioihin kiinnitetään huomiota. Auditointivalmius koskee siis vain sitä osaa, joka on tarkasteluun otettu. Tämä auttaa paitsi jäsentämään turvallisuustyötä, myös rajaamaan ja käsittelemään sellaisia alueita, jotka on katsottu olevan ensisijaisia kehityskohteita. Taustatyön merkitystä ei pitäisi sitäkään väheksyä. Mitä huolellisemmin taustatyöt on tehty ja prosessimallin ensimmäiset askeleet otettu, sitä helpompaa mallin loppuun saattaminen on.

Kuva 3 Prosessimalli auditointiin valmistautumisesta

6.4 Tulosten luotettavuus

Laadullista tutkimusta voidaan arvioida yleisen käsityksen mukaan validiteetin ja reliabiliteetin kautta. Validiteetti tarkoittaa, onko tutkittu sitä mitä on luvattu tutkia ja reliabiliteetti arvioi tutkimustulosten toistettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 133).

Tuomen (2007, 150 - 152) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta ei voida kuvata yhdellä ainoalla oikealla tavalla, ja tutkimusta tulisikin arvioida enemmän kokonaisuutena, osiensa summana. Kaikki osat vaikuttavat toisiinsa ja tärkeää on, että tutkimuksen eri osat ovat paitsi huolellisesti suoritettu, myös yhteydessä toisiinsa.

Tämän tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on huomioitava tutkijan suhde tutkimuskohteeseen. Toisaalta työsuhde tutkimuskohteeseen auttoi tutkimuksen syvällisemmän toteuttamisen, mutta toisaalta voidaan kyseenalaistaa tutkijan objektiivisuus suhteessa tutkimuskohteeseen. Ilman työsuhdetta tutkimusta ei olisi voitu suorittaa valituilla metodeilla vastaavalla tavalla, mutta toisaalta työsuhde yritykseen saattoi vaikuttaa havaintojen tekoon. Vilka (2006, 67) toteaa, että osallistuva havainnoija ei voi olla ainoastaan tutkija, vaan havainnointien tekijällä on myös rooli tutkittavassa kohteessa. Se, miten paljon havainnoijan rooli vaikutti havaintotuloksiin, vaikka tulosten tulkinnessa pyritäänkin objektiivisuuteen, jää arvioitukseksi.

Triangulaatiota käytetään yleisesti kuvaamaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Triangulaatio tarkoittaa yleisesti useamman eri näkökulman huomioon ottamista, oli kyse tutkimusaineistosta, eri teorioista tai metodeista. (Tuomi 2007, 153).

Tässä tutkimuksessa tulosten luotettavuutta voidaan kritisoida metodien triangulaation puutteena. Tutkimuksessa on käytetty metodeina ainoastaan kahta tapaa, kirjallisuuskatsausta ja havainnointia, jolloin tutkimusmetodien triangulaatio ei toteudu. Mikäli tutkimukselle olisi laadittu pidempi toteutusaikataulu, yhtenä vaihtoehtoisena tutkimusmenetelmänä olisi voitu käyttää toimintatutkimusta, jossa laadittua prosessimallia olisi sovellettu käytäntöön.

Työn tekovaiheessa haasteita toi sopivan lähdeaineiston löytäminen. Aikaisempia tutkimuksia nimenomaan aikuiskoulutuskeskusten turvallisuudesta on verraten vähän. Yleisesti oppilaitos-turvallisuudesta löytyi materiaalia, jota hyödynnettiin myös tässä työssä. Se, onko esimerkiksi peruskoulu täysin vertailukelpoinen aikuisoppilaitoksen kanssa, voidaan kyseenalaistaa. Tosin, vaikka opetusasteissa onkin sisällöllisesti eroja, ydintoiminta on samaa ja tämä on ollut myös taka-ajatuksena eri lähteitä käytettäessä.

7 Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet

Aikaisempia tutkimuksia opinnäytetyön aiheesta löytyy vähän, koska elinkeinoelämän suositustaso on tuore lisäys KATAKRI kriteeristöön. Oppilaitosten turvallisuuden edistämiseen tarvitaan enemmän työkaluja mitä on tarjolla. Tämä opinnäytetyö esittelee yhden työväliseen sisäisen turvallisuustyön edistämisen rungoksi.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli laatia sisäisen auditoinnin prosessimalli turvallisuuden hallinnan avuksi oppilaitoksessa. Tutkimuksessa hyödynnettiin jo olemassa olevia prosesseja, tässä tapauksessa ISO 14001- ja OHSAS 18001- standardeja. Tavoitteena oli parantaa erityisesti oppilaitoksen hallinnollista turvallisuutta, joten tavoitetilaksi asetettiin KATAKRI hallinnollisen turvallisuuden osa-alue. Tutkimusongelmaan vastattiin luomalla sisäisen auditoinnin prosessimalli. Sisäisen auditoinnin prosessimallilla pystytään jäsentämään oppilaitoksen turvallisuustyötä. Prosessimalli on laadittu yhteensopivaksi muiden oppilaitoksen toimintajärjestelmien kanssa. Prosessimalli myös mahdollistaa eri tavoitetilojen asettamisen. Tässä työssä tavoitetilaksi on asetettu KATAKRI:n hallinnollisen turvallisuuden suositusosuus, joka vastaa tutkimuksen alussa asetettuihin tavoitteisiin.

Tutkimuksen tulosten mukaan oppilaitoksessa oli jo aikaisemmin tehty turvallisuuden eteen töitä erilaisin keinoin. Tulosten mukaan turvallisuustyö oli kuitenkin irtonaista ja tekoja, joilla ei ollut yhtenäistä, selkeätä päämäärää. Havainnointitulosten mukaan oppilaitoksessa oli osaavaa turvallisuusalan henkilökuntaa, joiden toimintaa tehostamalla ja vastuualueita tarkemmin määrittelemällä pystytään edistämään hallinnollista turvallisuutta kokonaisvaltaisemmin. Tutkimuksesta saatujen tulosten mukaan koko henkilökunnan rooli on merkittävä turvallisuustyössä, joten yksi tärkeimmistä seikoista on henkilökunnan sitouttaminen turvallisuustyöhön. Oppilaitoksen hallussa olevat standardit osoittavat sen, että pelkkä järjestelmien olemassaolo ei riitä, vaan ne on otettava osaksi jokapäiväistä toimintaa ja toimintatavat tulee omaksua koko oppilaitoksessa. Ilman henkilökunnan sitouttamista toimintaan kaikilta hyviltä teoilta ja prosesseilta katoaa pohja.

Oppilaitoksessa on hyvä pohja turvallisuusauditointien suorittamiselle aikaisempien sertifiointien myötä. Oppilaitos voi hyödyntää kokemuksiaan laatu- ja ympäristösertifikaattien läpiviemisestä. Laatu- ja ympäristösertifikaatit sekä KATAKRI- auditointi tulisi nähdä toisiaan täydentävinä tekijöinä, ei poissulkevinä tahoina.

Tämä tutkimus on suoritettu kirjallisuuskatsauksen ja oppilaitoksesta saatavien havainnointitulosten pohjalta. Tutkimustulokset eivät ole sellaisenaan yleistettävissä, koska tarkasteltavana kohteena on käytetty yhtä oppilaitosta. Opinnäytetyön prosessimalli on kuitenkin laadit-

tu yleisten asiakirjojen pohjalta, joten malli on sovellettavissa myös muihin oppilaitoksiin, huomioiden kunkin oppilaitoksen toimintaympäristö erikseen.

Tutkimusprosessin lopussa oli selvää, että oppilaitoksen turvallisuustyön suurin ongelma ei suinkaan ollut osaamisen puute, henkilökunnan turvallisuusvastaiset asenteet tai edes raha. Suurimmaksi ongelmaksi muodostui selkeiden tavoitteiden puuttuminen, josta johtuen turvallisuustyö on pirstaleista. Lisäksi haasteita loi turvallisuustyön organisointi eri henkilöille, joilla ei ollut tarpeeksi aikaresursseja paneutua oppilaitoksen kokonaisturvallisuuden edistämiseen muiden töiden ohella. Tässä tutkimuksessa tuloksissa laadittu sisäisen auditoinnin prosessimalli esittää yhden toimintamallin aloittaa turvallisuustyön edistäminen rajatulla alueella. Prosessimalli tuo toivottavasti myös helpotusta aikaresurssien uudelleen järjestämiseen ja vastuualueiden selkeyttämiseen.

Jatkossa huomiota tulisi kiinnittää enemmän eri standardien ja kriteeristöjen yhdistämiseen. Eri standardien olemassaolo ja kriteeristöjen käyttäminen organisaatiossa voivat käydä sekavaksi, mikäli ne ovat toisistaan riippumattomia ja erillisiä osia. Jatkotutkimusaiheet voisivat liittyä esimerkiksi toimintojen tehostamiseen laatu- ja turvallisuusauditointeja yhdistämällä.

ISO- ja OHSAS- standardit eivät aseta tasoja, joiden mukaan organisaatioiden olisi toimintaa ohjattava. Standardi voidaan siis saavuttaa erilaisin toteutuksin, kunhan toteutukset vain vastaavat standardivaatimuksia. Standardien valitettava puoli on, että usein tavoitteena on itse standardin saaminen, ei sen sisällön toteuttamisessa. Tämä on ongelmallista esimerkiksi henkilökunnan sitouttamisen kohdalla. KATAKRissa tasovaatimukset on esitetty selkeästi, ja kunnianhimoisimmat organisaatiot voivat kehittää toimintaansa edelleen korkeammille tasoille.

Lähteet

- von Bagh, A. 2000. Laatu ja ympäristöjohtaminen. Teoksessa 2000-luvun logistiikan johtaminen. Porvoo: WSOY.
- Eskola, J & Suoranta, J. 2005. 7. painos. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Halinen, I. Gayer, G. Ihalainen, A-P. Ilmarinen, T. Lemmetty, M. Lindroos, P. Manninen, O. Nummelin, R. Salonen, A. Toppari, E. 2003. Peruskoulujen kehittäminen turvallisiksi oppimis- ja työympäristöiksi. Turvallisuustyöryhmän muistio. Helsingin kaupunki. Luettu 21.2.2012. http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/d4caa9804a177c7bb1dff93d8d1d4668/peruskoulujen_kehittaminen_turvallisiks_oppimisymparistoiksi_etc.pdf?MOD=AJPERES&lmod=-1143799675
- Heikkilä, M. 2011. Toimintamallin luominen turvallisuusjohtamisen hallintajärjestelmäksi. Case Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Espoo: Laurea ammattikorkeakoulu.
- Heljaste, J-M., Korkiamäki, J., Laukkala, H., Mustonen, J., Peltonen, J. & Vesterinen, P. 2008. 1.painos. Yrityksen turvallisuusopas. Helsinki: Gummerrus.
- Helsingin kaupungin hallintokeskus. Hallinto-osasto. Turvallisuus- ja valmiusyksikkö. 2011. Helsingin kaupungin turvallisuussuunnitelma 2011- 2014. Helsingin kaupungin hallintokeskus.
- Henkilötietolaki (22.4.1999/523). Luettu 25.2.2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. 6.-9. painos. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. 13. osin uudistettu painos. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Iivonen, P. Ajankohtaista turvallisuudesta Opetushallituksen kannalta. Opetushallitus. Luettu 14.11.2011. http://www.sppl.fi/files/1137/iivonen_Ajankohtaista_2011.pdf
- Järvinen, P. & Järvinen, A. 2000. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpajan kirja.
- Kansallinen turvallisuusauditointikriteeristö KATAKRI. 2011. Kansallinen turvallisuusauditointikriteeristö. Versio II.
- Kerko, P. 2001. Turvallisuusjohtaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kesäläinen, M. ja Yritysturvallisuus EK Oy. 2010. Kansallisen turvallisuusauditointikriteeristön (KATAKRI) suositusosuuden käyttöohje.
- Kreus, J., Pelkonen, N., Ranta, T., Turunen, T., Viitanen, J. & Vuoripuro, J. 2010. Korkeakoulun turvallisuuskäsikirja- vakavien henkilöriskien hallinta. Espoo: Laurea Ammattikorkeakoulu.
- Kuusisto, A. 2000. Safety Management Systems. Audit tools and realibility of auditing. Publications 428. Espoo: Valtion teknillinen tutkimuskeskus VTT.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta (21.8.1998/630). Luettu 25.2.2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630>
- Laki yksityisyyden suojasta työelämässä (13.8.2004/759). Luettu 25.2.2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040759>

Lanne, M. 2007. Yhteistyö yritysturvallisuuden hallinnassa. Tutkimus sisäisen yhteistyön tarpeesta ja roolista suurten organisaatioiden turvallisuustoiminnassa. Publications 632. Espoo: Valtion teknillinen tutkimuskeskus VTT.

Leppänen, J. 2006. Yritysturvallisuus käytännössä. Turvallisuusjohtamisen portfolio. Jyväskylä: Gummerus.

Levä, K. 2003. Turvallisuusjohtamisjärjestelmien toimivuus: vahvuudet ja kehityshaasteet suuronnettomuusvaarallisissa laitoksissa. Väitöstutkimus. TUKES- julkaisu 1/2003. Helsinki: TUKES.

Miettinen, J. E., 2001. Käytännön tietoa yrityksille. Yritysturvallisuuden käsikirja. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Nikula, A. 2009. Muistio 14.9.2009. Oppilaitosten turvallisuustyöryhmä. Sisäasianministeriö. Luettu 14.11.2011.
[http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/www/oppilaitosten_turvallisuus/\\$file/oppilaitosten_turvallisuustr_muisto_140909.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/www/oppilaitosten_turvallisuus/$file/oppilaitosten_turvallisuustr_muisto_140909.pdf)

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Lainsäädäntöhankkeet. Aineistot: opiskeluun soveltumattomuuteen ratkaisuja (SORA). 20100. Luettu 21.2.2012.
http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/arkisto/sora/

Oppilaitosten turvallisuuskulttuurin kehittämisverkosto OPTUKE. Luettu 13.11. 2011.
<http://optuke2010.wordpress.com/>

Oppilaitosten turvallisuus. 2010. Sisäasiainministeriön julkaisuja 40/2009. Helsinki: Sisäasiainministeriö. Työryhmän raportti.

Oulun yliopisto 2009. Laatutyö. Luettu 27.10.2011.
http://www oulu.fi/laatutyo/sisainen_auditointi/index.html#tavoitteet

Pelastuslaki (29.4.2011/379). Luettu 25.2.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379>

Perusopetuslaki (21.8.1998/628). Luettu 14.11.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

PK-RH. 2011. Luettu 25.2. 2012.
<http://www.pk-rh.fi/riskilajit/liikeriskit/liiketoiminnan-nelikenttaanalyysi-swot>

Reiman, T. & Oedewald, P. 2008. Turvallisuuskriittiset organisaatiot. Onnettomuudet, kulttuuri ja johtaminen. Helsinki: Edita.

Ruuhilehto, K. & Vilppola, K. 2000. Turvallisuuskulttuuri ja turvallisuuden edistäminen yrityksessä. Tekes- julkaisu 1/2000. Helsinki.

Suomen Standardisoimisliitto SFS ry. 2011. ISO 9000 Standardisarja. Luettu 17.10.2011.
<http://www.sfs.fi/iso9000/index.html>

Suomen Standardisoimisliitto SFS. 2007. 3.painos. OHSAS 18001:fi. Työterveys ja työturvallisuusjohtamisjärjestelmät. Helsinki.

Suomen Standardisoimisliitto SFS. 2007. 3. painos. OHSAS 18001:fi. Työterveys- ja työturvallisuusjohtamisjärjestelmät. Vaatimukset. Helsinki.

Suomen standardisoimisliitto SFS. 2008. 4. painos. ISO 9001:2008. Laadunhallintajärjestelmä. Helsinki.

Terveysturvallisuuslaki (30.12.2010/1326). Luettu 25.2.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

Tihinen, E., Hiltunen, V., Korttejärvi, P., Kautto, V., Kesti, M. & Raitio, R. 2008. Tavoitteena vaaraton koulu yhteisö 04/2008. Esimerkki kunta-alalta. Tekes.

Tilastokeskus 2012. Käsitteet ja määritelmät. Luettu 28.2.2012.
<http://www.stat.fi/til/opku/kas.html>

Tilastokeskus 2012. Käsitteet ja määritelmät. Luettu 28.2.2012.
<http://www.stat.fi/meta/kas/aikuiskoulutus.html>

Tuomi, J. 2007. Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Jyväskylä: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. 1.-2. painos. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Työturvallisuuslaki (23.8.2002/738). Luettu 25.2.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>

Ympäristönsuojelulaki (4.2.2000/86). Luettu 25.2.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000086>

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (5.5.2011/407). Luettu 25.2.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110407>

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Gummerrus kirjapaino Oy.

Waitinen, M. 2005. Kumppanuudella turvallisuuteen- helsinkiläisten koulujen turvallisuuskulttuurin kehittäminen. Espoo: Teknillinen korkeakoulu. Koulutuskeskus Dipoli.

Kuvat

Kuva 1 Opinnäytetyön viitekehys	8
Kuva 2 Tutkimuksen kulku	18
Kuva 3 Analyysin eteneminen polveilevasti	24
Kuva 4 Prosessimalli auditointiin valmistautumisesta	34

Liitteet

Liite 1 ISO 14001, OHSAS 18001 ja KATAKRI hallinnollisen turvallisuuden suositusosuuden teemoittelu	43
Liite 2 Havaintoaineiston nelikenttäänalyysi	45

Liite 1 ISO 14001, OHSAS 18001 ja KATAKRI hallinnollisen turvallisuuden suositusosuuden teemoittelu

OHSAS 18001:2007	ISO 14001:2004	KATAKRI elinkeinoelämän suositustaso
Johdanto	Johdanto	Johdanto
1. Soveltamisala	1. Soveltamisala	Kansallisen turvallisuusauditointikriteeristön käytön kuvaus
2. Viittaukset	2. Velvoittavat viittaukset	-
-	-	Turvallisuusauditointiprosessi (tekninen)
3. Termit ja määritelmät	3. Termit ja määritelmät	-
4. TTT-järjestelmän vaatimukset	4. Ympäristöjärjestelmää koskevat vaatimukset	KATAKRI suositukset
4.1 Yleiset vaatimukset	4.1 Yleiset vaatimukset	-
4.2 TTT-politiikka	4.2 Ympäristöpolitiikka	A100 Turvallisuuspolitiikka, turvallisuus toimintaa ohjaavat periaatteet ja määrittelyt
4.3 Suunnittelu	4.3 Suunnittelu	A100 Turvallisuuspolitiikka, turvallisuus toimintaa ohjaavat periaatteet ja määrittelyt
4.3.1 Vaaran tunnistaminen, riskin arviointi ja hallintatoimenpiteiden määrittäminen	4.3.1 Ympäristönäkökulmat	A400 Riskien tunnistus, arviointi ja kontrollit
4.3.2 Lakisääteiset ja muut vaatimukset	4.3.2 Lakisääteiset ja muut vaatimukset	A105 Huomioiko turvallisuuspolitiikka yleisen lainsäädännön ja paikallisten turvallisuusmääräysten sisältämät velvoitteet?
4.3.3 Päämäärät ja ohjelmat	4.3.3 Päämäärät, tavoitteet ja ohjelmat	A200 Turvallisuuden vuotuinen toimintaohjelma A300 Turvallisuuden tavoitteiden määrittely
4.4 Järjestelmän toteuttaminen ja toiminta	4.4 Järjestelmän toteuttaminen ja toiminta	A200 Turvallisuuden vuotuinen toimintaohjelma
4.4.1 Resurssit, roolit, vastuut, velvollisuudet ja valtuudet	4.4.1 Resurssit, roolit, vastuut ja valtuudet	A500 Turvallisuusorganisaatio ja vastuut
4.4.2 Pätevyys, koulutus ja tietoisuus	4.4.2 Pätevyys, koulutus ja tietoisuus	A800 Turvallisuuskoulutus, tietoisuuden lisääminen ja osaaminen
4.4.3 Viestintä, osallistuminen ja yhteistoiminta	4.4.3 Viestintä	-
4.4.3.1 Viestintä	-	-
4.4.3.2 Osallistuminen ja yhteistoiminta	-	
4.4.4 Dokumentointi	4.4.4 Dokumentointi	A700 Turvallisuusdokumentaatio

		ja sen hallinta
4.4.5 Asiakirjojen hallinta	4.4.5 Asiakirjojen hallinta	-
4.4.6 Toiminnan ohjaus	4.4.6 Toiminnan ohjaus	A600 Onnettomuudet, vaaratilanteet, turvallisuuspoikkeamat ja ennalta ehkäisevät toimenpiteet
4.4.7 Valmius ja toiminta hätätilanteissa	4.4.7 Valmius ja toiminta hätätilanteissa	A600 Onnettomuudet, vaaratilanteet, turvallisuuspoikkeamat ja ennalta ehkäisevät toimenpiteet
4.5 Arviointi	4.5 Arviointi	
4.5.1 Toiminnan tason mittaukset ja tarkkailu	4.5.1 Tarkkailu ja mittaukset	A301 (turvallisuustyön tavoitteet määritelty turvallisuuspolitiikan mukaisesti mitattavasti) A303 (turvallisuustoiminnan tavoitteet konkreettisia ja mitattavissa) A408 (organisaation tietoturvalisuuden riskien arviointi, seuranta ja kehitys) A507 (riskienarvioinnin perusteella arvioidaan toimenpiteiden toteutus ja tehokkuus) A903 (turvallisuustavoitteet ja niiden saavuttaminen mitattavassa muodossa)
4.5.2 Vaatimusten täyttymisen arviointi	4.5.2 Vaatimusten täyttymisen arviointi	A105.1 Onko toiminnan lakisääteiset vaatimukset huomioitu?
4.5.3 Vaaratilanteiden tutkinta, poikkeamat, korjaavat toimenpiteet ja ehkäisevät toimenpiteet	-	A600 Onnettomuudet, vaaratilanteet, turvallisuuspoikkeamat ja ennaltaehkäisevät toimenpiteet
4.5.3.1 Vaaratilanteiden tutkinta	-	-
4.5.3.2 Poikkeamat, korjaavat toimenpiteet ja ehkäisevät toimenpiteet	4.5.3 Poikkeamat, korjaavat toimenpiteet ja ehkäisevät toimenpiteet	
4.5.4 Tallenteiden hallinta	4.5.4 Tallenteiden hallinta	
4.5.5 Sisäinen auditointi	4.5.5 Sisäinen auditointi	
4.6 Johdon katselmus	4.6 Johdon katselmus	A900 Raportointi ja johdon katselmuks

Liite 2 Havaintoaineiston nelikenttäanalyysi

Uhat (threats)

- Selkeän turvallisuusjohtamisjärjestelmän puute: Selkeiden turvallisuuspäämäärien puute, ei turvallisuuspolitiikkaa
- Pätevyysvaatimusten puute
- Henkilökunnan eriyttäminen päätöksenteossa ja turvallisuusasioissa yleensä ts. henkilökunnan sitouttaminen
- Tiedottamisen sekavuus, tiedonhaun vaikeus
- Sertifikaattien puutteellinen noudattaminen (esim. vaaratilanteiden raportointi, välillisten syiden selvittäminen)

Mahdollisuudet (opportunities)

- Tiedottaminen ja tiedonkulku
- Henkilökunnan asenne
- Avainhenkilöiden vaihtuminen
- Henkilöstön koulutusmahdollisuudet, kehitysmahdollisuudet
- Johdon sitoutuneisuus
- Turvallisuusorganisaation kehittäminen
- Laatuasioiden ja turvallisuuden integroiminen

Vahvuudet (strength)

- Olemassa olevat toimintajärjestelmät ISO 14001 ja OHSAS 18001
- Aikaisempi auditointikokemus
- Sertifikaateista saatava hyöty- esimerkiksi politiikan laatiminen konkreettisesti
- Turvallisuusosaaminen oppilaitoksessa
- Turvallisuuspuutteiden tiedostaminen
- Dokumentoinnin työkalut
- Tulokorteilla mittaaminen

Heikkoudet (weaknesses)

- Tavoitteiden asettelu
- Aikataulujen asettelu
- Johtovastuun puuttuminen, vastuualueiden pirstaloituminen
- Työkalujen puute puutteiden määrään ja laajuuteen nähden
- Ajanpuute, resurssit
- Riskienarviointi yksittäinen tapahtuma, ei jatkuvaa/säännöllistä
- Pehdytyksen puute, pelisääntöjen puute/laiminlyönti
- Menettelytavat puutteelliset/sekavat
- Turvallisuusdokumentoinnin paljous ja jäsentämättömyys